

ЗА БУКВЕНИТЕ

КИРИЛО МЕТОДИЕВСКИ ВЕСТНИК

ОПИСМЕНЕХЪ®

ИЗДАВА УНИВЕРСИТЕТЪТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ • ГОДИНА ХLI • БРОЙ 57/МАРТ 2019 г.

3 март

140 ГОДИНИ ОТ ПРИЕМАНЕТО НА ТЪРНОВСКАТА КОНСТИТУЦИЯ

Проф. д.и.к.н. Стоян Денчев

Стоян Денчев, професор, доктор на икономическите науки – в сърцата ни остава все още Ректор на Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) в София. Нашият Ректор! За съжаление обаче поради закона той не може да продължи да заема тази длъжност. Въпросът ни е: защо в България, когато нещо върви добре, е необходимо да бъде прекратено, макар да е видимо успешно...?!

Стоян Денчев завършва с пълно отличие и със златен медал гимназията в своя роден град Елхово. Дипломира се по специалността „Основи на кибернетиката и теория на управлението“ в Математическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1978 г. От 1978 до 1986 г. работи в Централния машиностроителен институт. От 1986 до 1988 г. е директор по научните въпроси в Информационния център за трансфер на технологии „Информ“, София, а през 1988 – 1989 г. е заместник генерален директор в същия Център.

Последователно става кандидат на техническите науки, старши научен сътрудник II ст., гост-доцент и старши изследовател в Университета в Бъркли, Калифорния, доктор на науките, професор.

Съветник е в правителството на Димитър Попов през 1991 г. Началник на отдел при първото правителство на СДС на Филип Димитров (1991 – 1992 г.) – специалист по структурната реформа. Главен секретар в правителството на Любен Беров през 1993 – 1994 г. Посланник във Финландия през 1994 г. Депутат в 37-ото Народно събрание. Заместник-председател на парламентарната Комисия по външна политика. До юни 1998 г. е политически секретар на Обединение-

то за национално спасение, което напуска, като става вицепрезидент на корпорацията Мултигруп. По-късно основава и успешно ръководи консултантската компания „Д-р Денчев“.

От началото на 2002 г. е Ректор на Колежа по библиотекознание и информационни технологии, който благодарение на неговите усилия и въз-

можности днес е един от водещите, модерни, иновативни и различни университети в страната – Университета по библиотекознание и информационни технологии.

можности днес е един от водещите, модерни, иновативни и различни университети в страната – Университета по библиотекознание и информационни технологии.

От 2006 г. до 2011 г. г-ва последователни мандата е председател, а от 2011 г. – почетен председател на Съюза на народните читалища.

От 2000 г. е член на настоятелството на храм-паметника „Св. Александър Невски“ – факт, който доказва, че този изключителен българин има огромни заслуги към културата, историята и традициите на нашия народ.

Но за нас – студентите и докторантите, професор Денчев е добросъщелен човек, много хармоничен и сдържан. Човек, който лесно общува с хората, независимо от тяхното социално положение. Ние ценим в него

рение за сметка на нечие друго. И това, което винаги ни е изумявало, е, че независимо от всичко, той вярва, че хубавите неща тепърва предстоят...

Амбициозен е, с много-странни интереси. Екстравертен тип личност, убеден в правата на студентите и тяхната значимост. Отличавал се е винаги с творческа и изобретателна мисъл, с воля, решителност и нестихваща сила и енергия, с които като истински „локомотив“ е теглил и управлявал „машината“ на УниБИТ. (До момента на своето оттегляне той „караше успешно влака“. Твърдо сме убедени, че такива като него биха карали успешно и влака на нашата държава.)

За проф. Денчев можем да кажем, че присъщи за него са вроденото чувство за от-

говорност и справедливост, методичността и дисциплинираността в работата, затова и УниБИТ пожъна и продължава да жъне толкова успехи през последните години. Нашият Ректор е богат на оригинални идеи и на добри намерения, а това проличава в различните инициативи, които младите хора в нашия университет реализираха през годините на неговото управление. Една от тях са семинарите на Университетската младежка академия за управление на знания на тема „Съвременни стратегии и иновации в управлението на знанието“, които се провеждоха през 2017 и 2018 г. не къде да е, а в сърцето на Европа, и то където това сърце бие най-силно – в Евро-

муникативни способности, нашият Ректор винаги е успявал да се справи с трудностите и да ни даде възможност да погледнем по-далеч, отвъд конкретиката. Независимо от събитията в нашата мила Родина, добри или лоши, нашият Университет е като остров, оазис в трудните, бурни времена. Заедно си поставяме нови цели и реализираме нашите общи идеи, защото когато влакът има добър машинист – курсът е изпълнен. Гарите следват една след друга и винаги е известна следващата.

Проф. Денчев повече няма да бъде Ректор на УниБИТ, но ние – младите хора, знаем, че той подготви десетки млади преподаватели и учени и един от тях достойно го замести

пейския парламент в Брюксел. Ние сме единственият университет не само от Балканите, но и от цяла Европа, който имаше възможността да изложи научните си постижения на такова високо равнище. И това се дължи на нашия Ректор и на уважението, което изпитват към него много европейски и световно-известни учени, бизнесмени, политици и общественици.

И само който не познава проф. Денчев, не знае, че той не понася застой, посредствеността и безразличието. Може би заради това той се отдава на различни благородни каузи, които за студентите и докторантите се превръщат в мечти. Мечти за по-добро и по-смислено бъдеще тук, в България. Надарен с жизнена енергия, младежки дух, спонтанност, реализъм и изключителни ко-

на кормилото на университетския влак.

Известно е, че когато проф. Денчев постигне дадена цел, това за него не е достатъчно, не спира дотам, поставя си нова и продължава нагоре и напред, а по този начин увеличава и всички млади хора да вървят с него. Това поражда доверие, а всички ние знаем, че без доверие няма просперитет. Създаден е добре организиран и сплотен колектив, което предполага добро разпределение на задачите и прави възможно осъществяването им.

Това е формулата за успех, за нашия успех, за успеха на Университета по библиотекознание и информационни технологии!

От студентите и докторантите на УниБИТ

Ново начало

На 27.XII.2018 г. се проведе заседание на Общото събрание на УниБИТ, на което проф. Стоян Денчев представи отчет за извършените от него и университетското ръководство дейности в периода на неговия последен мандат в качеството му на Ректор на УниБИТ. Проф. Денчев беше награден от името на целия колектив с уникален пръстен с инициали на образователната ни институция. При поднасянето му бившият председател на ОС проф. Димитър Иванов (директор на Института за изследване и развитие на лидерството в информационна среда) сподели, че този подарък е преди всичко заради заслугите на проф. Денчев за издигането на престижа на Университета по библиотекознание и информационни технологии в национален и международен аспект и е олицетворение на „вричането му“ във вярност и преданост на каузата „УниБИТ – пазителят на познанието“ през годините на неговото управление.

За ролята на проф. Стоян Денчев като ментор в образователния и професионалния път на младите хора в УниБИТ представители на студентския съвет бяха подготвили прекрасно слово, в което по уважителен и емоционален начин изказа своята благодарност към „човека, който винаги ги е разбирал и подкрепял в начинанията им“.

С пълно мнозинство новите членове на ОС избраха проф. Денчев за председател, а за зам.-председател – доц. Румелина Василева. Новото ръководство на Общото събрание обеща да продължи да работи, както досега, за просперитета на всички преподаватели, докторанти, студенти и служители на УниБИТ.

Едно от най-важните събития през този ден беше гласуването за нов Ректор на УниБИТ. Стефановден се оказа съдбовен и за още един от членовете на академичния състав – дългогодишния зам.-ректор по научноизследователската и междуна-

родната дейност на УниБИТ – проф. Ирена Петева, която беше избрана с пълно мнозинство за ректор на Университета по библиотекознание и информационни технологии. Минуту след публичното обявяване на резултатите от проведеното гласуване проф. Петева благодари за доверието, което са ѝ гласували, избирайки я за лидер, и сподели, че за нея това е не само повод за радост, но и отговорност да продължи започнатото от нейния предшественик проф. Стоян Денчев.

В ранния следобед се проведе и първото заседание на новоизбрания Академичен съвет на образователната институция, който избра зам.-ректори в състав: проф. Атанас Начев, проф. Иван Гарванов и доц. Тереза Тренчева. В изказванията си те се обединиха около идеята за още по-широко популяризиране на каузите и инициативите, които е реализирал досегашният управленски екип на Университета: продължаване на международната

Проф. дн Ирена Петева е родена в гр. Велико Търново. Професионалното си развитие започва през 1986 г. в Централната лаборатория по автоматизация и научно приборостроене към БАН. По-късно работи като библиотекар в Професионалната гимназия „Джон Атанасов“, гр. София и в радио „Витоша“ като рекламен координатор. Започва работа в УниБИТ през 2000 г., след което работи като директор на Библиотечно-информационния център на УниБИТ. Заема поста заместник-ректор по научноизследователската и международната дейност в УниБИТ. Доктор е по научна специалност „Автоматизирани системи за обработка на информация и управление“. През 2007 г. се хабилитира като професор по научната специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство“, а през 2016 г. става доктор на науките по Организация и управление на информационни процеси по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки с една от най-актуалните и сериозни теми в нашето съвремие: „Е-управление на съвременна информационна среда“. Член е на Съюза на учените в България, на Асоциацията на университетските библиотеки, на Американската библиотечна асоциация (ALA), също така е съучредителя и член на Bulgarian Society of Informing Science. Научните интереси на проф. дн И. Петева са в областта на обществения достъп до информация, електронно правителство и електронно управление, библиотечен мениджмънт и др. В тези области има над 50 научни публикации, в това число и седем монографии.

дейност и контактите с всеещи образователни и научни институции на Балканите и в Европа и разбира се, поддържане на високото ниво и качеството на обучение в УниБИТ, съобразно Правилника на УниБИТ и изискванията на МОН.

При бурни аплодисменти, в присъствието на учени, докторанти, студенти и гости във фоайето на УниБИТ проф. Стоян Денчев символично постави табела на едно от ключовите места – Заседателната зала, която по предложение на Студентския съвет и съгласно решение на Академичния съвет, ще носи неговото име, за да се поддържа установеният дух на толерантност и съгласие при обсъждането и вземането на решения.

Делото на Софроний

Проф. Вера Бонева

В книгата си „Показалец или ръководство как да си изискват и издирят най-стари черти нашего бытия, языка, народопоклонения...“ , отпечатана през 1859 г. и придобила широка известност във възрожденското общество, Георги Ст. Раковски настоява да се систематизират и популяризират биографиите на някои от най-влиятелните дейци, утвърдили се през XVIII и първата половина на XIX век. „Да ся опише жизни на няколко знаменити българи – препоръчва Раковски, – кои [то] са съдействували в развитие народнаго духа българьм, както [например] блаженочившии отец Софроний, отец Неофит [Хилендарски – Бозвели] и др.“ Две години по-късно влиятелният котленски бунтовник публикува на страниците на вестник „Дунавски лебед“ първия печатен вариант на неизвестната дотогава на публиката творба на епископа „Житие и страдание грешнаго Софрония“. През 1872 г. неопражамата Софрониева повест се появява пълнотекстово и в първото българско академично периодично издание – „Периодическо списание на Българското книжовно дружество“. С тези два книжовни акта се поставя практическото начало на (ре)конструиране на образа на неподатливия на еднозначни оценки и изтъркани клишета ранновъзрожденски геец, прорязал една от най-ярките и интригуващи български пътеки на духовния, книжовния, образователния и политическия преход от Късното средновековие към Ранната модерност.

Протяжно витийният и обилен със събития жизнен път на епископ Софроний Врачански начева в стопански проспериращото голямо балканско село Котел през 1739 г. Светското му име е Стойко Владиславов, а произходът му е от заможен и влиятелен род по линия на баща му Владислав. Несистемно и невисоко е официалното образование, получено от рано осиротялото дете, посещавало само две години котленското килийно училище. Природната възприемчивост, интелектуалната гъвкавост и духовната извисеност на младия Стойко компенсират със самоучение пропуснатите училищни занятия. Чи-

ракуването в абаджийските работилници, вторачването в несложни или във високи богослужебни текстове, усвояването на престижния за времето гръцки език – тези присъщи на епохата канали на социализация превръщат енергичното сираче в безалтернативен кандидат за свещеник в родния Котел.

Според безхитростните думи на самия поп Стойко, през 1762 г. той приема настоятелната молба на котленските чорбаджии да се запопи и да поеме духовното наставничество на енорията към храма „Св. св. Петър и Павел“. Актът по ръкопо-

сред най-трайните продукти от творческата дейност на котленския свещеник се открояват двата преписа на емблематичната Паусиева книга „История славянобългарска“, направени с проникновение, старание и калиграфска вещина през 1765 и през 1781 г. Съблюдавайки специфичните за съсловието си задължения за опазване и разпространение на богослужебната книжнина, поп Стойко изпълва свободните от свещенически труд късове от геня и ношта с изработване на ръкописни копия на полезни и популярни църковни текстове – триод,

лагането е осъществен на 1.IX.1762 г. от преславския епископ Гедеон. Свещеническата кариера на поп Стойко протича в типичното за съсловието русло – черковни служби, грижи за духовните нужди на паството, тревоги около събирането на църковните данъци и около отношенията с архиерейската власт на преславския епископ. Успоредно с това енергичният духовник приобщава към своите задължения и други характерни за публичната му позиция дейности – обучава децата на съселяните си в организирано към храма килийно училище, представлява паството си пред административните институции, пътува до Света гора Атонска със самообразователна цел, чете и преписва богослужебни книги.

цветен триод, молитвеник, два часослова, един дамаскин. Възможно е през почти тридесетгодишния период на служенето си в Котел енергичният духовник да е реализирал и други книжовни проекти, подчинени на необходимостта от съхраняване и разпространение на Свещеното предание и на естествената нужда на творческия тип личност да (въз)произвежда идеи и ценности, четейки, пишейки, мислейки и опонирайки.

Сътресенията, произтичащи от междуличностни конфликти, политически събития, нахвърнени икономически интереси на преславския владика и на влиятелни котленци, неколкратно поставят поп Стойко в трудни житейски ситуации. По стече-

ние на типични за размирното си време обстоятелства той за кратко „опознава“ интериора на Османпазарския затвор, получава тригодишна възбрана да служи (т.е. остава без официални доходи), преследван е от държавните власти заради обвинение в злоупотреба с подлежащо на предаване на фиска стадо овце. Към тези неблагоприятния, описани експресивно в „Житие и страдания грешнаго Софрония“, би трябвало да се добави и премълчаното от духовника обстоятелство, че не се е радвал на спокоен семеен живот и че децата му сравнително рано напускат Котел, търсейки високо образование, спокойно битуване и сигурен поминък.

При така създалата се ситуация овдовелият (вероятно в началото на 90-те години на XVIII век) поп Стойко се поддава на провокациите на съдбата и през 1792 г. напуска Котел, приемайки предложението на анхилския владика да оглави църковна енория в Карнобат. И тук неблагоприятията не закъсняват. Влизайки в остър конфликт с местния дребей Ахмед Гирай, духовникът изоставя перспективата за тихи старини в живописното подбалканско селище и се установява при сина си Иван в търновското село Арбанаси (1794). Там той приема монашество с името Софроний и се приобщава към иноческата общност в Капиновския манастир, намиращ се в близост до старата столица.

Кратката монашеска кариера на бившия котленски свещеник е последвана от рязко издигане в йерархията на православния клир. На 17.IX.1794 г. е ръкоположен за епископ на Врачанска енория лично от търновския митрополит Матей. Официалното му архиерейско име е Серафим, но по стечение на ред културно-исторически обстоятелства котленският свещеник Стойко и врачанският епископ Серафим остават в националната памет с монашеското си име Софроний, с което духовникът се е подписал над две от най-емблематичните творби на българския XIX век – по-вестта „Житие и страдания грешнаго Софрония“ и сборника „Кириакодромион, сиреч Неделник“.

Установил се в енорията си на 13.XII.1794 г., врачанският епископ поема бремето на архиерейското служене в сред размириците, заливащи българските земи вече трето поред десетилетие. Пътувайки между Враца, Плевен, Тетевен, Свищов, Никопол, Влашко, епископ Софроний се старае да изпълнява владическия си дълг и да поддържа лоялност към стоящите над него търновски митрополит и константинополски патриарх. В условията на опустошената и опустошавана от кърджалийски банди, от разпасани султански военни части и от армиите на аянския (само)управник Осман Пазвантоглу Северозападна България владиката неколкратно попада в критични ситуации, застрашаващи не само архиерейското му господство, но и живота му.

Ведно с това той не се отказва да крепи духа на енархиите си, проповядвайки на родния им български език и отлагайки църковни вземания за по-добри времена. „И приход на епископия моя – разказва владиката в „Житие“-то си. – Ала и тая не е по-голя от затворка. Нека буде! И приеха ме християните радостно и ходях по църквите в недели, в празници, и полагах поучение по нашему болгарскому языку. А они християни, като не чули от другий архиерея таковое по нашему языку поучение, имаха ме като едного философа. Ходих по селата, собирах мирията, ала помощ, милостия, каквото има обичай, зяло мало мя подариха, почто у тая година беше голям глад по все Болгария – двадесет пари беше една ока брашно. Обещава ми ся занаяред, ако подари Бог изобилие, да мя помогут.“

Врачанско-видинският период (1794 – 1803) е повратен и в творческата биография на врачанския епископ. Продължавайки системните си книжовни занимания, Софроний по естествен за креативните личности начин извървява пътя от компилацията и подражателството до авторизирания превод и самостоятелната белетристика. В съставения от владиката архиерейски „Служебник“ вече ясно личи умението на духовника да подбира високостойностни богослужебни текстове и да ги подрежда около открито

ими оси на продуктивни ценностни послания.

В самото начало на XIX век Софроний създава два ръкописни книжовни продукта, известни като Първи видински сборник („Поучения и словосказания“) и Втори видински сборник („Разкази и разсъждения“). Разположен изцяло в руслото на църковната тематика, „Поучения и словосказания“ (79 слова) е своеобразен предшественик на книгата „Неделник“. Създаден е за нуждите на религиозната проповед, при все че част от посланията му определено надмозгват догматичните хоризонти на умозрителната православна омилетика. „Разкази и разсъждения“ (439 листа) е обемна многопластова книга (подготвена за печат), съдържаща както чисто религиозни текстове, така и откъси от художествени повести, басни, поучителни разкази, помпени в сюжетиката на Античността – Източна, Гръцка, Римска. Това обстоятелство, ведно със силната авторизирана струя на преводите и компилациите, по мнението на Афродита Алексиева бележи началото на първите самостоятелни и стойностни опити на Софроний да твори в областта на белетристиката. Частично докоснати от присъщите на XVIII век просвещенски идеи, видинските сборници на епископ Софроний настойчиво отстояват модерния концепт за съобразяване на книжовните норми с правилата на говоримия език. Напускайки високоучената маниерност на прикрепените към църковнославянската норма преписвачи и автори, той категорично заявява, че пише на „болгарский простий язык к разумению болгарскому простому народу“.

В последното десетилетие на жизнения си път (1803 – 1813) епископ Софроний се приобщава към българската емиграция във Влашко. Изтласкан от политическите и военните събития извън границите на епархията си, духовникът се установява в Букурещ, където внуците му Стойко (Стефан) и Атанас Богориди са ученици в едно от най-престижните учебни заведения на Балканите – Бейската академия. Надмогнал постепенно тревогата от разлъчването си с гаденото му от Константинополската патриаршия православно паство, по естествен и не принуден начин архиереят се превръща в личностен сто-

жер на българската колония във влашката столица.

Нещо повече, след начеването на поредната Руско-турска война (1806 – 1812) той поема бремето на неформален лидер на целия български народ. В качеството си на такъв подписва пълномощните писма на депутатите Иван Замбин и Атанас Негович до руските официални власти. С него комуникират представителите на руските окупационни власти в Дунавските княжества – княз Румянцев, генералите Кутузов, Багратион, Прозоровски, Милорадович. След личната си среща с възрастния духовник, осъществена през юни 1808 г. по поръка на руския външен министър, ген. Михаил Ми-

от река Дунав. В тези ранни документи на политическото ни възраждане се препоръчва българите да подкрепят руското „кръстоносно войнство“, което е призвано да избави християните от „турецкое варварское мучителство“. Част от актовете, парафирани от владиката по това време, носят името Серафим, но под ключовите текстове той присъства с гравитираща към общонационална символна власт титул Софроний архиерей Български.

Пак знаковият владика е автор на една от първите убедително формулирани възрожденски програми за административна автономия, лансирана в „Записка“ до ген.

Написан на приятен за четене и слушане новобългарски език, „Неделник“ придобива широка популярност сред духовенството и миряните. Той влиза в храмовете и в домовете на българите и се превръща в предпочитано домашно четиво. Запазени са няколко негови ръкописни преписа, както и десетки копия от четирите му многотиражни издания до Освобождението. До средата на XX век книгата е преиздавана поне още пет пъти. Народът я титулува галовно „Софроние“, отдавайки заслужена почит на вещия ѝ автор. „Софроние“ е една от най-широко интерпретираните книги, съхранили следи от прехода на националната

прехода от религиозната към светската книжнина. Еманципирайки литературното от енигмите на Божественото провидение, текстът се възвисява до неизбродимите хоризонти на Човешкото поведение. Заг безхитростната претенция, че пише житие, духовникът поставя в центъра на повествованието си не самовгъбен светец или фанатизиран мъченик, а своята несвършена и изкушима персона. Персона, която ни гледа с добронамерено наставничество и от известния наивистично изрисуван цветен автопортрет на епископа.

Последните безспорни писмени свидетелства, свързани с личността на Софроний, датират от август 1813 г. Наскоро след това епископът вече не е сред живите. Приема се, че земният му път прекъсва през септември 1813 г. Последните му дни преминават в манастира „Щербан“ в околностите на Букурещ, где то ще да го е засигнала и смъртта.

Магнетичното влияние, което е упражнявал върху съвременниците си – съмишленици и опоненти, намира отражение в един от първите новобългарски поетически текстове, сътворен от тревненеца Димитър Попски, придобил популярност в националната ни книжовна традиция с името „Ода за Софроний“. Ръкописът носи дата 15 май 1813 г. и е популяризиран в печатна форма през 1861 г. – пак от Георги Ст. Раковски.

В края на XIX и през целия XX век Софрониевото дело е приобщено към пантеона на културните категории от национална величина. То е било и е обект на системен интерес от престижни и проникновени учени. Осмислено е в десетки академични книги и университетски форуми, интерпретирано е в стотици научни и популярни статии. „Житие и страдания грешного Софрония“ е творба, изконно прикована към най-твърдия канон на модерната ни литература. Паметници, паметни знаци и храмове, пазещи символиката на Софрониевите приноси в националната ни култура, и днес приютяват късчета от жизнелюбието и мъдростта на неизтощимия духовник.

Из статията „Софроний епископ Врачански“. – В: Бележити българи. София, Световна библиотека, 2012 г.

лорадович докладва, че е впечатлен от харизмата на интелигентния духовник, който разполага с доверието на сънародниците си и по тази причина е натоварен с мисията да ги представлява пред външния свят.

Мъгълвите обещания за подкрепа на българската кауза, лансирани на споменатата среща и при други официални контакти, не обезкуражават ръководената от епископ Софроний българска емиграция. В целия период на войната тя поддържа свой политически център в Букурещ, оглавяван от врачанския епископ. Воден от съзнание за значимостта на историческия момент, по това време владиката съставя и отправя две поредни възвания до сънародниците си, живеещи на юг

Михаил Кутузов от 29.V.1811 г., отнасяща се до положението на емигрантските общности, пребиваващи трайно „по левия бряг на река Дунав“.

Така около личността и името на епископ Софроний Врачански се конструират първите елементи на модерната ни общонационална политическа и военна идентичност. Успоредно с политическите и военните начинания, в Букурещ епископ Софроний продължава усилната си книжовна дейност. Превежда, съставя и подготвя за типографиране поне три книги, от които успява да отпечата само една – сборника с църковни слова „Кириакодромион, сиреч Неделник“. Книгата е отпечатана през 1806 г. в румънския град Римник в голям за времето тираж – 1000 екз.

ни култура от Средновековието към Модерността.

Несъмнено, най-ярката творба на епископ Софроний е кратката му оригинална повест „Житие и страдания грешного Софрония“. Остана неопечатана приживе и вероятно създадена спонтанно в контекста на политическите инициативи и междуличностните контакти на архиерея в букурещкия период от биографията му, тази творба притежава всички качества на високата литература – уникална стилистика, завладяващ сюжет, богати метонимични пластове, жив език и пронизващ психологизъм. Без да носи белези от някакво специално авторово усилие за писане, мислене, конструиране, Софрониевото „Житие“ чертае границата на

Завършен революционер демократ

Кирил Ташев, председател на Регионалния комитет „Стефан Караджа“ – Бургас

Българският народ и особено младите поколения винаги ще искат да знаят повече за дейците на националноосвободителното движение. Не прави изключение и Стефан Караджа като един от най-видните и обаятелни дейци на освободителната борба. Той не е случайно явление в българската история, а резултат от вековно генетично натрупване от двата прочути борчески рода в Странджанския край – Узуновци от с. Ичме (дн. Стефан Караджово) и Бинбеловци от с. Факия.

Всеки иска да знае как е изглеждал Караджата, какъв е бил по ръст, цвят на кожата, очите, косите, брадата, мустациите, в това число мимиките, жестовете и пр. Това описание се позовава предимно на сведенията, давани от неговите близки, приятели и съратници в борбата, и от неговите снимки като легионист, емигрант и войвода.

За наша радост тогава вече е съществувала фотографията и благодарение на нея разполагаме със снимки и с няколко портрета от добри художници, които максимално са се добрали до същината на неговата личност.

От сведенията за Стефан Караджа едни от най-ценните са тези от Михаил Греков, с когото се сприятелили в Браила. Той споделя впечатленията си още след първата им среща. Ясно и категорично заявява, че бил силно впечатлен от личността на Караджата: „Ръстът на Караджата беше по-висок от средния. Той беше широкогърдест и плещест, коса, брада, мустаци – черни, лъскави, четинести. Очи черни и големи, светещи като горящи въгленни. Лице той имаше широко и черно. Дрехите му се състояха от чепкен, биргютлия потури от сив шаяк, кръста му беше опасан с широк ален пояс и в него затъкнат часовника му, висящ на дълго и дебело сребърно синджирче. Краката на войводата бяха обути в елегантни ботинки, главата му с черен каракулев калпак и за красота на калпака му имаше черна лакирана около един пръст широка ремъчка. Ръцете на войводата бяха широки, кокалести. От всичко очите на Караджата бяха най-изразителни. Тоя, който го поглеждаше, не можеше да

не трепне, защото त्या очи го изгаряха до дълбочината на сърцето му“.

По всички проличава, че М. Греков е бил силно впечатлен от физиката на Караджата.

Подобно е и мнението на Костаки Димитров, който бил писар на четата на Филип Тотю, описвайки го като „Ключок Стефан – ръст среден, очи черни, малки черни мустаци, лице мургаво“.

Аналогична положителна оценка за Караджата дава и лекуващият го военен лекар Каприел Джарахан в Търновския затвор, описвайки го като много симпатичен черноок младеж, с подчертани волеви качества, който мъжки понася много тежките си здравословни проблеми. Определя го като истински герой и не скрива възхищението си от него.

От описанията разбираме, че Караджата е бил необикновен младеж, тръгнал да се бори срещу империята. Той дори с дрехите, калпака и обувките си внушава уважение и показва достойнство, с които се съобразявали другите. А часовникът му е бил израз не на суетност, а на интелигентен човек, който е ценял времето.

Екстремни обстоятелства принуждават семейството на Тодор Търнин да замине в Северна Добруджа, където митарства от село на село, изпаднало в крайно тежки материални условия. В с. Потур (дн. Пандуру) Стефан се запознава и сприяелява с Балчо Нейков, което има голямо значение и за двамата. В това село започват да се открояват някои негови характерни черти, които впоследствие се развиват и придобиват завършен вид. Стефан винаги се изявявал като лидер, давал указания и определял правилата. Най-много обичал да се бори и винаги излизал победител. Балчо Нейков съобщава, че прескачал каруци, а веднъж и тяхната крава.

Притежавал артистични качества. Умеел да имитира поведението на другите – глас, мимики, жестове и движения. Това качество впоследствие му давало голямо предимство в общуването с приятели и съратници.

Като дете Стефан растял в постоянен недоимък, лишен от детски радости в ежеднев-

ието и особено по време на празниците. Ранната смърт на майката още повече утежнила трудния живот на семейството. Но той намирал сили по детски да се бори с нещогите.

Като ученик бил буен, но в същото време състрадателен и винаги готов да помогне на изпадналите в беда, дори с риск на живота си.

Училищното обучение и самообразование, по-късно и получената военна подготовка в

българските легиони му дават възможност свободно да си служи с устното и писменото слово. Такъв го виждаме в общуването с дейците на революционната емиграция. Изявява се и с ораторските си качества на срещата-спор между румънски работници и български хъшове, когато имало опасност да се превърне в кървава разправа. Неговата реч била силно въздействаща и убедителна, вследствие на която двете противостоящи групи се разотишли мирно, в пълно съгласие с казаното от Караджата. Същата яснота и логичност проличават в словата му пред валията Али Сабри и организираните в Русе съд, срещу издаването на смъртни присъди на пленените четници.

Караджата бил много внимателен и грижовен към своите близки и съратници. Държал много на личната хигиена. Обличал се скромно и спретнато. Пушел и пиел умерено. Презирал пияниците и морално пропадналите, лентяите и безделниците. Той се отличавал от другите войводи на хайдушки чети и по това, че

имал литературни интереси, следял излизащата литература и периодичния печат. Затова никак не е случайно, че става спомоществател за издаването на книги, една от които е „История българска“ на Г. Кръстевич.

Под въздействието на Г. С. Раковски и на други революционни дейци, както и с ясното съзнание, че е потомък на слави борчески родове, той идейно израства и придобива най-добрите качества на за-

та на Караджата ние сме обречени на гибел <...> Нашето дело имаше нужда от вещь и опитен ръководител, а у Караджата имаше и опитност и смелост и всичко друго за избягване на окончателното поражение“.

Какво може да се добави към тази изключително висока и справедлива оценка, освен крилатия стих на Каравелов: „Свободата не ще екзарх, иска Караджата!“.

Стефан Караджа се отличавал и с правилната си ориентация и вярна оценка за политическата обстановка в Европа и на Балканите. В разговор с Б. Нейков той споделя: „От гърците, може би и от турците, ще се отървем, но от европейците никога, защото както едно време теглили те златото от дивите американци: за гранкала и бугжуци, за такова ще теглят сега пък нас – целия Изток...“.

Това не е ли истинско политическо прозрение?

В сравнение с другите революционни дейци по това време Караджата израства и с разсъжденията си относно структурата и формите на освободителната борба. Започнал да разбира, че само с чети България няма да се освободи, че е нужно повсеместно изграждане на революционни ядра (комитети) в българските земи. Израз на тези оригинални мисли са изградените от него през 1866-1867 г. революционни комитети в няколко села на Бабадагска околия, а в с. Каранасуф – и таен склад за оръжие. В подкрепа на тези разсъждения и извършената практическа дейност са съветите-инструкции към Кирил Тулешков: „Само с ходене по Балкана нищо не може да се направи, а трябва да се ходи между хората, да се агитира и да се основават комитети във всеки град и село“.

От всичко казано и написано за Стефан Караджа става ясно, че той е завършен революционер демократ, който мисли не конюнктурно, а стратегически върху целите и формите на националноосвободителната борба. Неговото знаменателно дело е доразвито и придобива завършен вид като Вътрешна революционна организация от друг велик българин – Васил Левски.

Независимо от времето

Представата за Левски има устойчиви характеристики

Когато чуем „най-великият българин на всички времена“, един от първите образи, които изникват в съзнанието ни, е този на Васил Левски – националният герой, неслучайно наречен *Апостола на свободата*.

На него са посветени много книги и статии, а неговата личност и историко-културно наследство продължават и в настоящия момент да са обект на проучвания. Правят се опити да се обяснят невероятната сила на духа, твърдостта на характера, мащабността на мисленето му. Образът на Апостола се превръща в обект на творчески разработки с акцент върху различни негови характеристики. Някои описват факти от биографията му, други се интересуват от политическите му възгледи, трети наблягат върху организационните му качества. Но, и това е показателно, при цялото разнообразие от трактовки, от авторови обяснения, от научни и изследователски усилия, от журналистически коментари, докосването до

Левски винаги се възприема като свещен акт на национално причестяване към великата личност на героя.

Оказва се, че независимо от хода на времето, в представата за Левски има устойчиви характеристики.

На първо място, образът на Апостола изразява националното разбиране за *морална личност*. Ето защо неговите думи притежават допълнително значение – те са национални скръжали, които се следват от народа.

На второ място, образът на Апостола олицетворява представата на народа за *истинския патриот и родолюбец*. Само за няколко години Левски успява да преброи огромна по своя обем територия, да пали революционния плам у съотечествениците си, да вдъхва надежда за освобождение. Създадените от него комитети – сърцевина на Вътрешната революционна организация, се превръщат в естествено пространство за бунтовническо и революционно съзряване на българите.

На трето място, Левски *считава вярата си в Бог с мисията на революционер*. Знае се, че той учи в училище за свещеници и е ръкоположен в дяконски чин. В тефтерчето му откриваме редове, които представят неговото разбиране за човешкия живот като път към духовната мъдрост. Но онзи момент на национално пробуждане, на съзряване и осмисляне на бъдещото освобождение чрез всеобща революция изисква от Левски да напусне, по думите на Вазов, тишината на манастирската обител.

На четвърто място, неговата апостолска мисия е свързана с идеята за извоюване на свободата чрез революция.

Неслучайно Христо Ботев, казва, че **бесилото на Левски по своето значение е равно с Христовия кръст**. Жертвата на Левски чертае нов път – път към свободата на България.

Изабела Атанасова, студентка в УниБИТ, специалност „Архивистика и документалистика“

Той е реалността на настоящето и предчувствие за бъдещето

Жанет Тодорова

Апостола на свободата Васил Иванов Кунчев (Васил Левски) е утвърден отдавна в народностното ни съзнание като една от най-великите личности в нашата национална история. Той е образ, запечатан в мислите на всеки българин. Вдъхновен от обич и отдаденост към България и от една кауза – да види родината си свободна, той работи със стремеж, с неизчерпаема енергия и ентусиазъм в името на мечтата за „чиста и свята република“. Събрал в себе си най-светлите човешки черти, с времето славата му не помръква, защото той е олицетворение на българския дух в една върховна епоха.

Васил Левски е деец, готов да се заеме с осъществяването на подготовката на революцията. Личността му е устремена и непоколебима. Слял съдбата си със съдбата на народа, освободил се от всичко лично, Левски дълбоко осъзнава величието на делото, на което се е посветил.

Работата за народа се превръща в смисъл и съдържание на живота му. Идеята му за нова тактика, стратегия, за създаването на тайни комитети, занимаващи се с освободителното движение, са най-важни именно за свободна България.

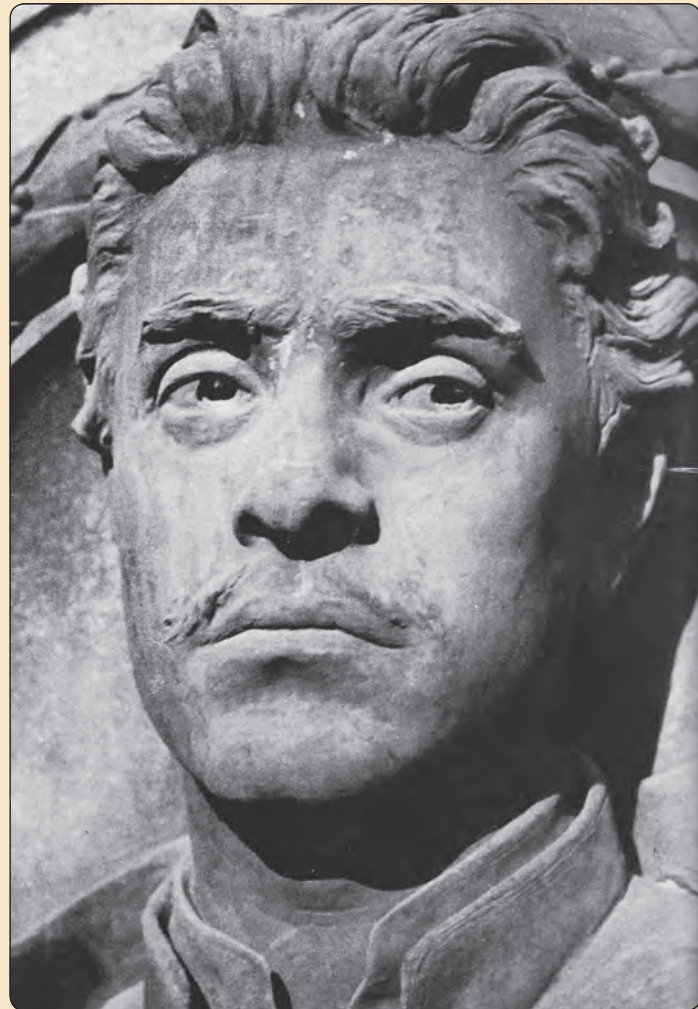
Идеолог на българската революция, той се бори за „демократска република“, превръща в железен закон за организацията и дисциплината на работата в принципите на демократическия централизъм и подчинението на „вишегласието“. За него борбата за национално освобождение трябва да стане всенародно дело.

Неговият патриотизъм е неотделим от чувството му за справедливост, равенство, свобода и вяра в безсмъртието на борците. В живота на Васил Левски дългът към отечеството и отговорността пред него са най-висшата светиня, най-същностната ценност. Неговите чувства и мисли са дълбоко проникнати и подчинени на тази отговор-

ност. Неговата революционна убеденост, необикновената му преданост и личното обаяние го правят водач, който вдъхва респект, доверие, стимул на събеседниците си за идеята – свободата.

Отхвърляйки робската действителност, Васил Левски дава началото на едно ново бъдеще за българския народ, вдъхвайки му стремежи към духовна извисеност. Със своята вяра и човешки добродетели преодолява и най-големите изпитания. Успява да подтикне народа да бъде борбен, целеустремен и да вярва в каузата за всенародното благо. Той е урок по родолюбие, той е този, пред когото се прекланяме, той е пример, който трябва да следваме.

Васил Левски не е полъх от страниците на историята, той е и реалността на настоящето, и предчувствие за бъдещето. Безсмъртният, великият, единственият, непоколебимият – това е Васил Левски!

Дякона за възпитанието на народа

– И дума за сравнение на нашия народ с турския – възрази Левски на Ангел Кънчев – не може да става. Нашият е трудолюбив, пъргав и пестелив, а такъв народ е с блестящо бъдеще. Турският – напротив – е ленив, невеж, неподвижен и разточителен, а такъв народ економически ще се разложи...

– Но фанатизма му, казах аз, е голям.

– Да, прекъсна ме Левски, и именно този религиозен и национален фанатизъм е крепил и крепи Турската империя, но разточителността значително я разслаби и рухването ѝ е неминуемо.

– И за ускоряване на това рухване, каза Кънчев, ний трябва да подготвим нашия народ да бъде готов.

– А за да бъде готов, продължи Левски, нашият пестелив, здрав и презрен народ, ний трябва да го възпитаваме в духа на националността, в духа на Отец Паисиевата история, да го пробудим от дълбокия петвековен сън и да му кажем да не се срамува да се нарича българин, защото и ние сме имали царство и господарство, славно минало, царе: Крум Страшний, Борис, Симеон Велики, братята Асеновци и др., златен век и славна история; имали сме и пак ще имаме свобода, правда и ред, царство и господарство и пр.

– И тъкмо в този дух, проговори учителя Робовски, ний с учителя Никифор П. Константинов възпитаваме не само младото поколение – учениците, но и бащите и братята им, като ги запознаваме с нашата история, с нашето славно минало и ги подготвяме за ревностни и деятельни членове на тайната революционна организация, нещо добре известно и на Кършовски и на дядо Духовник Отец Галактион, които също много работят в това направление, както и по-събудените ученици и младежи.

– Да, обърна се дядо Духовник Отец Галактион Хилендарски към Левски, потвърждавам казаното от г. Робовски и добавям, че историята на събратата ми Отец Паисий, с препис от която ме снабди Отец Матей Преображенски, когато с него идвахте при мене в метоха, тайно от ръка на ръка преминава и с удоволствие се чете и от млади и от стари и допринася много за делото.

– А това, каза Левски, много ме радва...

Из книгата на П.С. Кършовски „Васил Ив. Дяконът за възпитанието на народа“

Урок по героизъм и безсмъртие

Участието на Петко Рачов Славейков в Руско-турската освободителна война 1877 – 1878 г.

Проф. Мария Младенова

Още преди започването на Руско-турската война 1877 – 1878 г. Главният щаб на руската армия започва да събира сведения за турската армия и да проучва политиката и географските особености на Турция. Налага се да бъде организирана широка разузнавателна мрежа, която да функционира постоянно. За тази цел се използват и много българи, които с ентузиазъм и себеотрицание подпомагат руското разузнаване.

Организацията на българските разузнавачи се осъществява от БРЦК и Иван Кишелски – първия българин генерал в руската армия. Като командир на разузнавателната служба той създава мрежа от 250 българи доброволци, които участват много активно в разузнаването, целящо да подпомогне руската армия, събирайки ценни сведения за противника.

Нашите разузнавачи успяват да съберат ценни сведения за турските войски, които дават възможност на Главния щаб на руската армия да си изгради вярна представа за тяхната численост, разположение, въоръжение и укрепления.

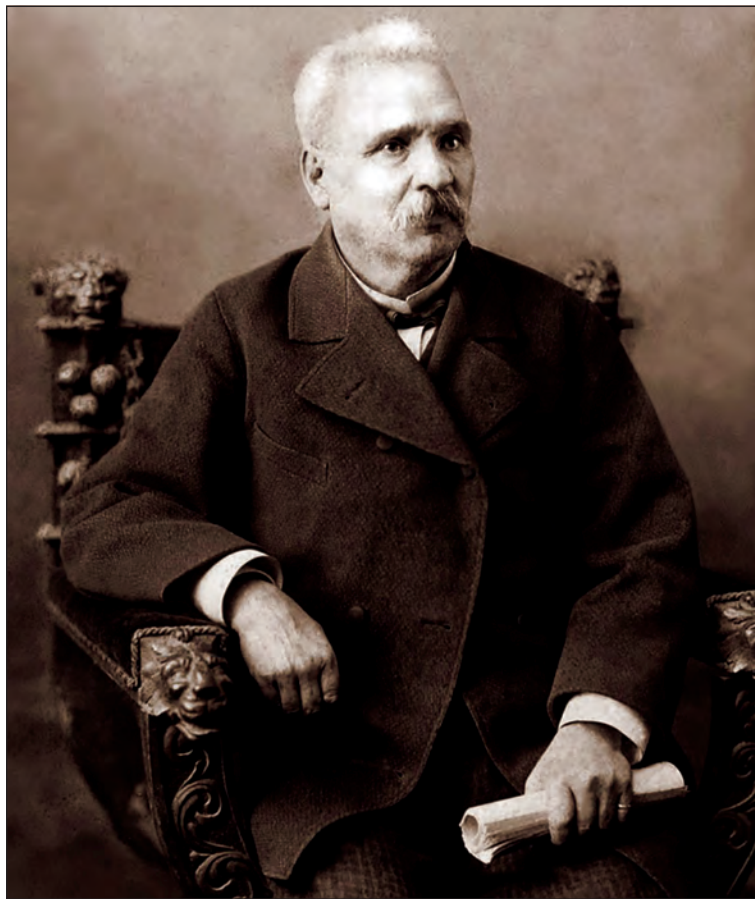
Българските разузнавачи, сред които има и много учители, са изпратени към Шумен, Варна, Видин, Русе и Никопол, за да следят движението на турските войски от границата на Сърбия към вътрешността на България. Благодарение на своето себеотрицание, находчивостта и голямото си старание българските разузнавачи успяват да съберат необходимите верни сведения за неприятеля. Понякога за това те заплащат с живота си.

В дейността на българските разузнавачи с особена сила се открояват проявите на народния учител и поет Петко Рачов Славейков, за чието участие в Руско-турската война 1877–1878 г. са оставили спомени редица руски офицери и главно военният кореспондент В. Немирович-Данченко. На тях се позовава и внучката на П. Р. Славейков Светослава Славейкова в биографичния си очерк за своя бележит дядо.

Трудна и изпълнена с много премеждия е съдбата на учи-

теля, поета и вестникаря Петко Славейков, който със слово и оръжие се бори за освободението на България.

Научил, че руските войски са край Казанлък, той лично отива в отряда на генерал Столетов и заявява, че иска да служи в руската армия. Първата му задача е заедно с княз А. Церетелев да проникнат в лагера на турците около с. Хайнкой. Преоблечени като турски аскери, те изпълняват опасната мисия и получават важни сведения от турски офицери.

Едва слязъл от коня, учителят отново е на път. Заедно с хаджи Стою от Дряново правят проверка на Хаинбоазкия проход и уверяват русите, че ще ги преведат през прохода заедно с техните оръдия и коли. Славейков тайно организира с младежи и жени разчистването на козите пътеки и на 13 юли бойците на генерал Гурко преминават през прохода, водят успешни сражения при Мъглиж и на 17 юли освобождават Казанлък. А след два дни предният отряд овладява укрепления Шипченски проход. Славейков тайно успява да се върне в Ески Заара (дн. Стара Загора), за да подготви посрещането на освободителите.

– *Идват, братушките идват!... Братя, всички да ги посрещнем на Бешбунар!* – зове учителят.

Църковните камбани бият тържествено. Граждани, деца и девойки с цветя в ръце, с хляб и сол излизат на площада. Директорката на класното училище Анастасия Тошева, застанала до ученическия хор, който пее радостни песни, приветства войските на руски език. *„Добро пожаловать, братицы! Большое спасибо за свободу!“* – развълнувана извиква учителката. Покланя се и поднася цветя на генерал Гурко.

Славейков е избран за председател на градския съвет. Настъпват десет дни на

В пламъците погинаха и 15-та хиляди пословици, които бях събрал от всички краища...“.

Пристигнал в Търново, Славейков е назначен от руското командване за началник на „Тревиенския округ“ да се грижи за настаняването и прехраната на хилядите бежанци от Тракия и да събира сведения за придвижването на турците от Твърдица до Шипка. Отново пътува, прави топографски скици на пътища, укрепления и проходи... За проявите на Славейков руският военен кореспондент В. Немирович-Данченко отбелязва в записките си: *„Аз се чудех на чисто юношеската неуморима енергия на Славейков. Не зная кога той спеше. От селото в щаба, за да предаде сведения, а оттам – пак в селото... В тази неуморна дейност той е близо до сина си Рачо – преводач в щаба на генерал Скобелев, който високо оценява неговата всеотдайност. Белият генерал често нарича своя приятел с галовното име „Соловей“. Славейков приема тази интимност като задължаваща го да бъде още по-смел и полезен разузнавач. И той не жали силите си. На 20 август пише до Артамонов: „Изпратих хора до Енина, Мъглиж, Яй-накли и Хайнкой. Сведущите хора, на които може да се вярва, уверяват, че има място на Бедека, откъдето може да се нападнат тези турци на Катина и Бузлуджа и докато това нападение не се извърши, невъзможно е свършено да се отблъснат турците. Това е много важно и моля да се вземе под внимание“.*

Неговите предложения са „взети под внимание“ при защитата на прохода. След Шипченската победа Славейков е изпратен в тила на противника. Завърнал се от Средногорието, той се озовава в Ямбол, откъдето донесе точни сведения, рисунки, разузнава пътищата и става водач на Шипченския отряд, който прави обход през Химитлийския проход и нанася съкрушителен удар на Вейсел паша при Шейново и Шипка.

„Всичкият блясък на Славейковата дейност – пише Немирович-Данченко – се показва при преминаването на

Балкана през декември 1877 г. Той работеше за стотина. Аз не зная какво бихме сторили без него. Той събираше сведения за турските позиции, снабдяваше ни с всичко необходимо...“

Безгранична е радостта на Славейков при превземането на Шипка. Развълнуван, протърсва, застава до генерал Скобелев и в неударим порив извиква:

– *Шипка е свободна!... Шипка е свободна!... Шипка е свободна!*

– *О, Соловей... ты, Соловей, летишь с полетом могучего орла!* – възхищава се от него генерал Скобелев.

Славейков придружава Скобелевия отряд и участва в боевете за освобождаването на Плевен.

След завладяването на Одрин и сключването на примирието той продължава своите рисковани акции и предрешен като османлия, стига до Босфора и Балък Чекмедже, за да събира сведения за участието на английския флот в помощ на султана.

По време на Руско-турската война 1877 – 1878 г. възрожденецът – общественик демократ, борец за църковна независимост и национална свобода, „заклучва“ дълбоко в сърцето си поетическата лира и се превръща във всеотдаен войник на руската армия, която дава над 200 000 свидни жертви за свободата на България.

През февруари 1879 г. със заповед на императорския комисар княз Александър Дондуков-Корсаков, който оглавява Временното руско управление, П. Р. Славейков е определен за участник в работата на Учредителното събрание в Търново, което приема и Търновската конституция.

След Освобождението той е сред водачите на Демократическата партия, председател е на Народното събрание и министър в няколко кабинета.

На 1 юли 1895 г. България се прощава със своя кумир, оставил на поколенията своя голям урок за обич към Отечеството. Урок по героизъм и безсмъртие.

България е свободна

Сбъдната е многовековната мечта

Априлското въстание от 1876 г. и неговото жестоко потушаване предизвикват съчувствието на цялата международна общественост. За обективното информироване в Западна Европа и Америка голям принос имат публикациите на Джанюарис Макгахан, Едвин Пиърс, Емил Жирарден, Жан Петри и много други журналисти. В защита на българите се обявяват Виктор Юго, Джузепе Гарибaldi, Уилям Гладстон, Иван Тургенев, Фьодор Достоевски и редица други световноизвестни личности. Дръзкото и предизвикателно поведение на Високата порта и провалът на Цариградската посланическа конференция (1876) за предоставяне на автономия на българите в тяхното естествено етническо-териториално пространство дават морално и политическо право, както и дипломатически основания, на Русия да обяви война на Османската империя. На 12/24 април 1877 г. император Александър II подписва в Кишинев Манифест за обявяването на Руско-турската война.

Първоначалният план на генерал-лейтенант Николай Обручев предвижда войната да се води на два фронта едновременно – на Балканите и в Кавказ. Главен театър на военните действия е Балканският, където 190-хилядна руска армия е насочена срещу 186-хилядна османска армия. Във войната на страната на Русия се присъединяват Румъния с около 60-хилядна армия, Черна гора с около 30-хилядна, а в заключителния етап на военните действия – и Сърбия с около 56-хилядна армия.

Формирането на Българското опълчение се осъществява успоредно с дипломатическата, морално-политическата и военната подготовка на Русия. От ядрото български доброволци, участници в Сръбско-турската война (1876), се създава „Почетен пеши конвой на главнокомандващата руската армия“, състоящ се от три дружини. Поради големия брой доброволци – участници в Априлското въстание, емигранти в Румъния, Влашко, от поробените български земи,

Конвойят е реорганизиран в 6 дружини и преименуван в Българско опълчение с командир генерал-майор Николай Столетов. Всяка дружина има по пет роти и наброява до 1002 души. Към 16 юни 1877 г. в опълчението вече участват 7444 нисши чиновници, 72 оберофицери, 4 щабни офицери и един генерал. В хода на войната се сформират още 6 дружини и няколко конни отряда, като численият състав достига над 12 000 души.

На 6/18 май 1877 г. в гр. Плевен в тържествена обстановка, в присъствието на много чуждестранни кореспонденти

извършват демонстративно преминаване на Дунав между Браила и Галац за отвлечане на вниманието на противниковото командване. Няколко дена след това (на 15/27 юни 1877 г.) генерал-майор Михаил Драгомиров – командир на 14-а пехотна дивизия, изненадващо организира форсирането на Дунав при Свищов.

На българска земя руската армия започва освободителната си мисия в три посоки. Източният отряд, начело с престолонаследника княз Александър Александрович, с около 70 000 пехотинци, 5000 кавалеристи и 2000 артиле-

ценна разузнавателна дейност. Жените и децата осигуряват не само сведения за движението на противника, но и помагат в пренасянето на бойната техника, осигуряват квартири, храна, питейна вода, грижат се за ранените и болните. Така само за една седмица е извършен 120-километров преход от Дунав до Шипка и на 10/22 юли Стара Загора е освободена. В боевете за този град загиват стотици руски воители и български опълченци. Тук е бойното кръщение на опълчението, за което руското командване дава висока оценка.

ценци и орловци отразяват девет противникови атаки, а 10/22 август е използван от двете страни за прегрупироване на силите. Решителният ден за боевете на Шипка е 11/23 август. Сюлейман паша насочва срещу Шипченския отряд 27 000 души и 48 оръдия с намерението да атакува от всички страни едновременно и да го унищожи.

Към 17 ч. положението на защитниците на прохода става критично. Патроните свършват и в действие влизат щикове и приклади, повредено оръжие, камъни и парчета от откъртени скали. Кризата в отбраната е преодоляна с пристигането на първите 205 войници от 16-и стрелкови батальон. През следващите три дни Сюлейман паша прави още няколко неуспешни опита да премине през прохода.

Героичната отбрана на Шипка дава отражение на целия ход на войната. Завоевателите са респектирани и демотивирани. Пробита е и обсадата на Плевен (29 ноември/10 декември), а комендантът на града Осман паша се предава с многохилядния си гарнизон.

При изключително трудни зимни условия руските войски на новосформирания Западен отряд под командването на генерал Гурко преминават Балкана и на 23 декември 1877 г./4 януари 1878 г. освобождават София. На 28 декември/9 януари 1878 г. Южният отряд под командването на генерал-лейтенант Фьодор Радецкий обкръжава и нанася поражение на Централната османска армия при Шейново. В плен попадат над 22 000 турски войници начело с Вейсел паша.

Вече няма османски части, които да могат да противостоят на решителното настъпление на руската армия в Тракия. На 19/31 януари е подписано Одринското примирие, а на 19 февруари/3 март 1878 г. и Санстефанският прелиминарен мирен договор.

Радостта на българите е огромна. Сбъдната е многовековната им мечта – България е свободна!

Подписването на Санстефанския мирен договор

ти, дипломати, румънски граждани, български емигранти, руски войници и офицери, на 3-та рота от 3-та дружина е връчено Самарското знаме. Оцеляло в боевете и сраженията за Освобождението, то става символ на честта, достойнството и патриотизма, на националната кауза и идея, на възделенията и интересите на българския народ. Връчването на знамето и полагането на клетва пред него повдигат духа и самочувствието на опълченците. В боевете те съумяват да го запазят неопетнено с цената на няколко живота, между които и този на храбрия подполковник Калитин.

Сраженията на Балканите започват на 10/22 юни 1877 г., когато части на Долнодунавския отряд под командването на генерал-лейтенант Аполон Цимерман

ристи се насочва към укрепения четириъгълник Силистра – Русе – Шумен – Варна. Западният отряд, командван от генерал-лейтенант Николай Криденер, с около 35 000 души се отправя към Плевен. Предният отряд, състоящ се от 12 000 бойци (включително и Българското опълчение) начело с генерал-лейтенант Йосиф Гурко, получава задача да овладее старопланинските проходи и да не допусне проникването на турски сили от Южна България. На 25 юни/7 юли 1877 г. е освободено Търново, а на 4/16 юли войските на Предния отряд преминават Стара планина и достигат до Стара Загора.

В хода на войната българите се включват активно и помагат с каквото могат на руските войски. Войводата Панайот Хитов организира многочислена чета от доброволци, които извършват

Загиват няколко знаменосци на Самарското знаме, но то е спасено и изнесено от боя – пробито от куршуми, със счупена дръжка.

Поради численото и огневото превъзходство на противника, руските войски са принудени да се оттеглят към връх Шипка. Войската на Сюлейман паша извършва масови убийства, грабежи и опожарявания. Чуждите кореспонденти с тревога отбелязват, че „кланетата над българите надминават тези от май 1876 г.“, а вестник „Дейли нюз“ пише: „Стара Загора напомня през тези дни на жестокостите в Батак“.

Отбраната на Шипченския проход е поверена на генерал Столетов със силите на 36-и Орловски и 35-и Брянский полк, подсилени от пет дружини на Българското опълчение – общо около 7500 души с 29 оръдия. На 9/21 август опъл-

Човеколюбието и свободата

Достоевски, Източният въпрос и българите

Доц. Стефан Коларов

„Дневник на писателя“ започва като рубрика в седмичното издание „Гражданин“ на княз В. П. Мещерски от януари до края на август 1873 г. По-късно Достоевски започва да издава месечното сп. „Дневник на писателя“, което излиза 1876-1878 и 1880-1881 г. Така именитият писател създава своята ярка философско-литературна публицистика. Благодарение на изключителния талант и вече натрупания огромен житейски опит Достоевски изгражда статиите в „Дневника“ по оригинален и увлекателен начин, като изтъква редица факти и събития от печата и ги коментира, вмъквайки много свои лични наблюдения и преживявания. Получава се жива форма на изложение, като обществените прояви се разглеждат паралелно с литературните.

Във втората глава за юни 1876 г. Достоевски поставя в центъра на своите размисли една тема, която му е доста близка: Източният въпрос. „Кой ли от нас не изпита през този месец небивали чувства и какво ли не се изприказва във вестниците!“ – възкликва авторът и продължава: „И какъв смут в нечи глави, какъв цинизъм в нечи съждения, какъв честен трепет в нечи сърца, каква глъчка вдигнаха чифутите!“ Започването на Сръбско-турската война кара Достоевски да направи своя обобщаващ преглед на причините за нея и да очертае нейното значение: „Нерешителността и мудността на Великите сили, дипломатическите игри на Англия, отказала се да се присъедини към решенията на Берлинската конференция, последващата внезапно след това революция в Константинопол, избликът на мюсюлмански фанатизъм и най-сетне ужасното избиране на шейсет хиляди мирни българи, старци, жени и деца, от башибозуците и черкезите – всичко това, взето заедно, подпали и разгоря войната. Славяните хранят големи надежди. Ако се сметнат всичките им сили, те разполагат с около сто и петдесет хиляди бойци, от които над две трети са от обучена редовна войска. Но главното е духът: те вървят уверени в своето

право, уверени в своята победа, докато у турците, въпреки фанатизма, цари голямо безредие и голям смут и няма нищо чудно, ако след първите сблъсъци този смут се превърне в панически страх. Мисля, че ако не последва намесата на Европа, би могло да се предскаже сигурна победа на славяните“.

Въпросът, който според Достоевски стои сега, е дали Европа ще позволи на славяните „окончателно да смъкнат от кревата болния човек“. Дипломатите и журналистите започват да наричат така Османската империя, като за първи път това определение е дадено от Николай I. Тъй като Сърбия тръгва на бой, разчитайки на собствените си сили, според писателя окончателната ѝ съдба зависи изцяло от Русия.

За летните месеци юли и август Достоевски съобщава, че е на лечение в Емс – град с лечебни минерални извори в бившето херцогство Насау. И в дневника си за тях обръща внимание на това, че неговите мисли отминалия брой са били ругани в „Биржевые ведомости“ в Петербург. Той негодува, че неговият опонент се срамувал дори от предположението, че Русия ще се осмели да каже своята нова дума в делото на целокупното човечество. Пише с известна ирония за войнствеността на немците, като разказва впечатлението от пътуването си в едно купе с шестима немци и техните разговори. Но гневен изблик се долавя в размислите му по повод на това как цяла Европа (или във всеки случай нейните най-напредничави представители) обръща гръб на милиони клетници християни: „Пред очите на умиращите братя биват обезчестявани техните сестри, пред очите на майките се подхвърлят нагоре деца и се набучват с ициковете на пушките; изтребват се цели села, църкви се сруват, всичко се унищожава поголовно – и го прави дивата, гнусна мюсюлманска орда, заклетият враг на цивилизацията. Това е систематично унищожение; това не е шайка разбойници, съпътстващи войните, които обаче да се страхуват от закона.

Не, това е системата, това е методът на войната на една огромна империя“. В същото време християнската Европа гледа безучастна. Достоевски открито негодува срещу опитите да се омаловажат насилията и безчинствата: „Нещо повече, в Европа оспорват фактите, отричат ги в народните си парламенти, не вярват или се правят, че не вярват. Всеки от тия въздъве знае за себе си, че всичко това е истина, и всички непрекъснато си пускат взаимно прах в очите: „Не е истина, не е имало такова нещо, това са преувеличения, българите сами са избили шейсет хиляди свои българи, за да наклеветят турците“, „Ваше превъзходителство, тя самичка се наби!“...

Писателят не само спори и защитава истината, но той поставя болезнено пръст в раната, за да осветли причината: Русия ще придобие мощ, ще завладее Изтока, Константинопол, Средиземно море, пристанищата, търговията. Той цитира своите опоненти „Русия ще връхлети като дива орда върху Европа и „ще унищожи цивилизацията“ и добавя към техните думи своя коментар: „същата тая цивилизация, която допуска подобно варварство“. Майсторството му да защитава своята позиция достига своя връх, когато пише: „О, не ми говорете, че и в Европа, и в самата Англия общественото мнение протестираше, молило, че се събирали парични помощи за гинещото човечество; толкова по-зле, всичко това са частни случаи, които доказват единствено колко безсилни са тия хора в собствените си страни срещу всеобщото, държавното, националното настроение. Човек се спира и недоумява: „Къде е правдата, няма светът на истина е тъй далеч от нея? Кога ще секнат елсите и ще се съберат ли някога хората заедно и какво пречи на това? Ще дойде ли денят правдата да стане толкова могъща, че да надделее над разврата, цинизма и егоизма на хората? Къде са създадените и добити с толкова мъки истини, къде е човеколюбието? Че и истини ли са това най-сетне? Не са ли само упражнения за

„изтънчените“ чувства, за ораторското красноречие или за да се държат в подчинение учениците, а щом опре до истински дела, практически дела – всичко се забравя, по дяволите всички идеали!“.

Като истински хуманист Достоевски се стреми да отстоява истинско съчувствие към страдащите, унижените и онеправданите, както го е правил в романите си чрез редица от своите герои. Той стига до апологетичен тон, когато говори за готовността на руския народ да окаже помощ на поробените братя. За него „това е самопожертвователността, необходимостта да пожертваш себе си за своите братя, това е чувството за доброволния дълг на най-силното славянско племе да закриля слабия, да го направи равен на себе си в свободата и в политическата независимост и по този начин да изгради напред великото общославянско обединение в името на Христовата истина, сиреч в името на благо, на обичта и дълга към цялото човечество, в името на защитата на всички слаби и угнетени по света“.

Остро реагира писателят на речта на министър-председателя Дизраели, виконт Биконсфилд, произнесена на банкет, в която той осъжда Сърбия, че е обявила война на Турция, както и изпратените на помощ руски доброволци. Достоевски пише: „Това кляне в България – нали той го допусна, какво говоря – самият той го измисли; нали е романист и това е неговият chef-d'oeuvre“. По-нататък добавя: „Наскоро четох, че башибозуците разпнали на кръст двама свещеници – умрели на другия ден в мъки, надминаващи всяко въображение. Макар в началото да отрече пред Парламента за мъките, дори най-малките, Биконсфилд, разбира се, знае истината, дори за тия двамата, разпнатите знае, „нали разполага с документи“.

Втората пълна годишнина на поредицата „Дневник на писателя“ е от януари 1877 г., където намираме отново размисли на Достоевски за Източния въпрос и за взаимоотношенията между Европа и Русия в главата „Пред

Европа ние сме жалки мизерници“. Той е доста критичен не само към чужденците, но и към поведението на своите сънародници: „Нашиите помещици продаваха крепостните си селяни и заминаваха за Париж да издават социални списания, а нашите рудиници загибаха по барикадите. А в същото време се откъснахме от своята, от руската земя, че дори успяхме да изгубим всякаква представа за това, до каква степен подобно учение се разминава с душевността на руския народ. Впрочем не само не взехме предвид руския народен характер, но изобщо не признавахме съществуването му“. И добавя: „Да станеш русин, означава да престанеш да презираш народа си. А щом европейецът види, че сме почнали да уважаваме своя народ и националност, и той на свой ред ще почне да ни уважава“. Ясно се вижда, че Достоевски не изпитва особено добри чувства към западниците в руското общество и е критично настроен и към Херцен и Тургенев, неговите събратя по перо.

Във втория брой на „Дневник“ Достоевски включва една мъчителна история, свързана с децата от славянските земи. Едно осем-деветгодишно момиче имало припадъци и се налагали специални грижи. Той разказва: „Малката припадала от спомените си: през лятото тя със собствените си очи видяла как черкезите ограли кожата на баща ѝ – цяла-целеничка. Тоя спомен я преследвал навсякъде и най-вероятно ще остане незаличим, може след години само да се посмекчи, макар че не зная възможно ли е в случая смекчаване. О, тая цивилизация! О, тая Европа, чиито интереси тъй ще пострада, ако сериозно забраним на турците да дерат кожата на бащите пред очите на децата им!“. Гледайки по Невски проспект как майки и бавачки водят деца, писателят допълва: „Как можем да говорим против цивилизацията? Не, цивилизацията все пак значи нещо и най-малкото тия дечица, които мирно се разхождат тук, по Невски проспект, няма да видят как дерат кожата на бащите им, а техните майки не ще видят

тия деца подхвърлени във въздуха и нанизани на щикове, както стана в България“.

В следващите страници Достоевски не е подминал и други парливи проблеми, свързани с положението на славяните в Османската империя. В „Най-подходящите мисли за настоящото време“ от броя през март той пише: „Но, уви, едва ли не цялата интелигенция на източната рая, макар и да зове Русия на помощ, се страхува от нея не по-малко, отколкото от турците: „Тя ще ни освободи от турците, но ще ни глътне като „болния човек“ и няма да остави нашите народности да се развият“ – ето неподвижната идея, отровила всичките им надежди!“. За далновидността на великия романист относно неизбежните и сложни противоречия, свързани с премахването на игото, свидетелства изводът му от гръцко-българската църковна разпра: „Вселенският патриарх, порицавайки волноудмството на българите и отлъчвайки тях и самоволно избрания им екзарх от Църквата, наблегна, че във верските дела не бива уставите на Църквата и религиозното да се принасят в жертва на „новия и пагубен принцип на националността“. Същевременно сам той като грък, отлъчвайки българите, служи несъмнено на същия национален принцип, само в полза на гръците, против славяните“.

Достатъчно е да припомним само онова, което Петко Р. Славейков и някои други църковни дейци разкриват за отношението на патриаршията към българските дела, за да стане ясно колко проникателен е Достоевски!

Той не пропуска да отбележи и следното: „Тая рая прекрасно знае, че ако беше възможно да се повторят летните ужаси от България (а това изглежда съвсем възможно), само че никак тихо, кротко и тайно, без да се разбере, то в Европа първи англичаните биха пожелали тия убийства да се повторят, ако ще и десет пъти – не от кръвожадност, съвсем не, те са хуманен и просветен народ – просто такива убийства, повторени десетина пъти, биха ликвидирали окончателно раята дотолкова, че вече из Балканския полуостров няма да има кой да встѡва против турците – точно тук е същината на въпроса: щяха да останат само мишките турци, турските акции по всички ев-

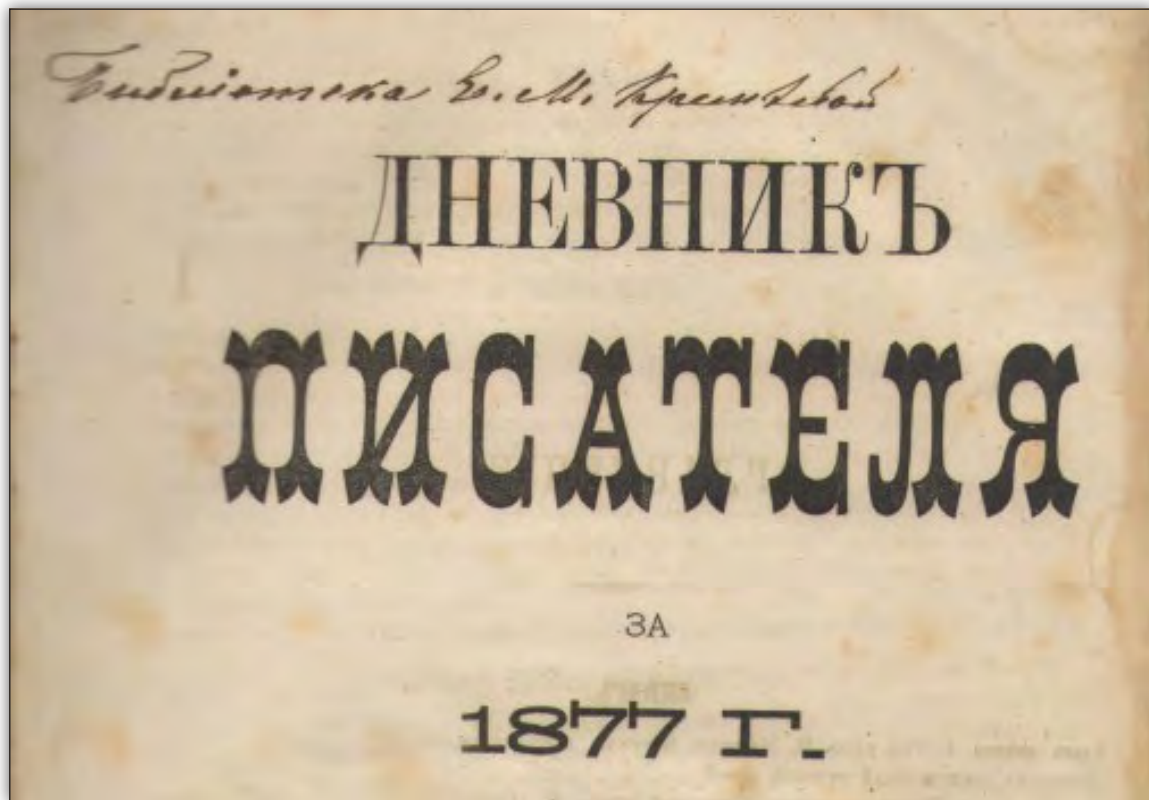
ропейски борси веднага щяха да се повишат, а на Русия „с нейното честолюбие и завоевателни планове“ щеше да се наложи да се изтегли по живо по здраво надалеч, тъй като няма да има кого да защитава“.

Обявяването на войната определя акцента в априлския брой на „Дневник на писателя“. Размислите за това събитие се открояват с присъщата на Достоевски аналитичност, умение да търси нюансите на темите и въпросите, които го вълнуват. Но той не следва хрониката на военните събития, а се стреми да ги отрази по свой начин.

В броевете от октомври, ноември и декември Досто-

евските ние тръгнахме от бреговете на Финския залив <...> да проливяме кръвта си за тях – поробените и изтерзаните, и изведнъж видяхме китните български къщици с градинки около тях, цветя, плодове, добитък, обработена земя, която богато се отблагодарява за грижите, и като връх на всичкото по три православни църкви на всяка държава – и ще се бием за вярата на поробените! „Как смеят!“ – кипнаха мигновено оскърбените сърца на някои освободители, лицата им пламнаха от обида. „Ами ние сме дошли да ги спасяваме, значи те трябва да ни посрещат едва ли не на колене. Да, ама те не коленичат, те ни гледат накриво,

мете само това обстоятелство, че той от четири века е роб и посрещайки новите господари, не вярва, че те са му братя, той вижда в тях само нови владетели и отгоре на това се страхува от старите и с натезжало сърце си мисли: „Ами ако пак се върнат ония и научат, че съм поднасял хляб и сол? Ето такива вътрешни въпроси са го карали да гледа накриво – и е бил прав, сиромашът, познал е нагълно: след като ние извършихме първия юнашки натиск на Балканите и изведнъж отстъпихме, при тях наистина се завърнаха турците и – какво са си патили от тях, вече е достояние на световната история! Всички тия красиви къщици, посеви,

даже май не ни се и радват! Не ни се радват на нас! Вярно е, посрещат ни с хляб и сол, ама гледат накриво, накриво...“

Като истински психолог Достоевски е навлязъл проникателно в този деликатен момент, усетил е в него цялата сложност на народопсихологията, нейната неподдаваща се лесно на повърхностно тълкуване същност. Загълбочено той прави не само искрен и съдържателен анализ, но възхвалява нашата издръжливост във времето, очертава нейните нравствени измерения. Затова, когато четем следващите редове, не можем да не усетим колко дълбоко навлиза Достоевски в същината на темата, не я превръща в лека и бърза за разрешаване задача. Той пише с присъщата му проникновено: „Видя се, първо, че българинът никак не е виновен, че е трудолюбив и че земята му се отплаща стократно. Второ, не е виновен и за това, че бил „гледал накриво“. Взе-

градинки, добитък – всичко е било разграбено, опожарено и изтрито от лицето на земята. Не десетки, не стотици, а хиляди и хиляди българи са изгинали от огън и меч, разкъсвали са децата им на части и те са умирали в мъчения, обезчестените жени и дъщери или са избити след позора, или са отведени в плен за продан, а мъжете – същите, които са посрещали русите, а пък и ония, дето никога не са ги посрещали, при които русите биха могли да дойдат – всички те са платили за нас с бесилки и клади. Изтезващите ги зверове са ги приковавали за цяла нощ с гвоздеи за стобора, а на сутринта са бесели всички до последния човек, като са карали един от тях да беси останалите и той, обесил двайсетина души, бил принуждаван накрая да се обеси сред гръмкия смях на мъчителите, сладострастно садистични скотове, наричани турска нация, от които впоследствие толкова се възхитиха някои от нашите деликатни дами...“.

Писателят пише за българската участ с болка и разбиране, той не е външен безпристрастен наблюдател на събитията, които повърхностно коментира ставащото, а проникновен и умен събеседник, който се вълнува от сърце за страдащите славянски братя. Затова неговите изводи са ясни и точни. След като настъплението на руската армия е спряно при Плевен, постепенно се разголва истинската кървава действителност на войната и нейните страшни поражения. Става ясно, че „животът на българите всъщност е само един декор, че всички тия къщици и градинки, и жени, и деца, и непълнолетните момчета и момичета в тия къщици – всичко това всъщност принадлежи на турчина, който си го взема, щом пожелае. И той го взема, взема го и в мирно време, взема го и в моменти на процъфтяване, взема и пари, и добитък, и жени, и девойки и ако въпреки всичко нещата изглеждаха цветущи, то е само защото турчинът не иска да разорява окончателно една тъй плодородна нива – та нали и занаят ще се жъне в нея. Напротив, той разрешава понякога тук-там да има и пълно процъфтяване именно за да може, когато дойде времето, да взема и да взема...“.

Впечатляващо е това, че творец от такъв висок ранг се е опитал да тълкува сложния Източен въпрос и неговото развитие след Руско-турската война от 1877-1878 г., но преди още тя да е завършила с договора в Сан Стефано. Той се е опитал да види и развоя на събитията по-късно, като сам заявява, че не би се наел да пророкува какъв ще е финалът, но е сигурен, че „всички славянски племена на Балканския полуостров в края на краищата непременно ще се освободят от игото на Турция и ще заживеят нов, свободен и може би независим живот“. Достоевски подчертава още нещо, което не е за подминаване: „Няма да се разпростирам, но зная, че няма защо да очакваме благодарност от славяните, и трябва отсега да сме готови за това“. Някои от неговите прогнози, очертани условно, но доста релефно и ярко, действително се потвърждават през следващите десетилетия.

Чуждестранни за историята на

Д-р Христо

докато Пиотровски възприема нова естетическа позиция – на натурализма, отразяващ естественото и непосредствено наблюдение на живота – такъв, какъвто е, и на хората такива, каквито са.

Тези му качества правят от него желан художник кореспондент, от когото се възползват британските „The Graphic“ и „The Illustrated London News“ през 1879 г., изпращайки го в новосъздадената държава България.

Пиотровски не е първият поляк, заел се да възпроизведе с таланта си случващото се в България. Още преди Освобождението сънародникът му Хенрих Дембицки, съратник на Ботев, става известен сред емигрантските среди в Букурещ с литографиите

на обстоятелствата, става първият художник на българската войска.

Престоят на Антони Пиотровски в България е много кратък – вдъхновен от обучението си в Мюнхен, той заминава за Париж, чиято артистична атмосфера го приближава към търсените идеали, за да изчисти собствените си творчески търсения, лутащи се до този момент между късния романтизъм, символизма и позитивизма.

Интересът към Изтока води в България и Ян Гжегожевски – ориенталист, тюрколог, славист и писател (десетилетия по-късно той ще произнесе посмъртни слова над гроба на Яворов). Той кани своя приятел Антони Пиотровски, вече имащ опит

действията вземат друг обррат – Сърбия обявява война на новоосвободената ни държава. Пиотровски пристига в София и се акредитира като

Още в първите години след Освобождението България става много интересно място за чужденците. Към новообразуваната, с амбиции за бързо приобщаване към модерния свят, държава се насочват много и всякакви чужди поданици – кои поканени от новопровъзгласения княз, от съответните министерства и градските управи, кои по чисто авантюристични побуди. Преобладаващата част от тях са от славяноезичните народи в Австро-Унгария. Така в България пристигат чехите братята Прошек, братята Шкорпил, Константин Иречек, Лубор Байер – архитектът, възстановил сравнената със земята Стара Загора, Адолф Вацлав Колар – архитектът, проектирал паметника на Васил Левски в София и много други.

Нуждата от квалифицирани преподаватели кара Министерството на просвещението да покани и у нас пристигат и дълги години работят художниците чехи Ян Вацлав Мърквичка (преименува се на Иван Мърквичка), Ярослав Вешин, както и руският еврей Михаил Кац – едни от първите, работили в Държавното

рисувално училище – бъдещата Художествена академия. Австриецът Рудолф Веър изработва барелефа на Васил Левски от едноименния паметник, а италианецът Арнолдо Дзоки прави конната статуя на император Александър II – Цар Освободител.

Идват архитекти, инженери, лесовъди и специалисти с други професии, както и много журналисти, сред които е и полякът Антони Пиотровски.

Антони Адам Пиотровски е роден през 1853 г. в село Нептулиско, Куновска епархия, Югоизточна Полша (тогавашната Радомска губерния на Руската империя) в семейство на обеднели гребни аристократи. Талантът му е открит от проф. Войцех Герсон и той учи при него във Варшава, след това продължава при проф. Вилхелм Линденшмит в Мюнхен, а накрая творческите му търсения и натюрел го отвеждат при майстора на баталната живопис Ян Матейко в Краковската художествена академия. Но Матейко по онова време вече принадлежи на отживялата вече епоха на романтизма,

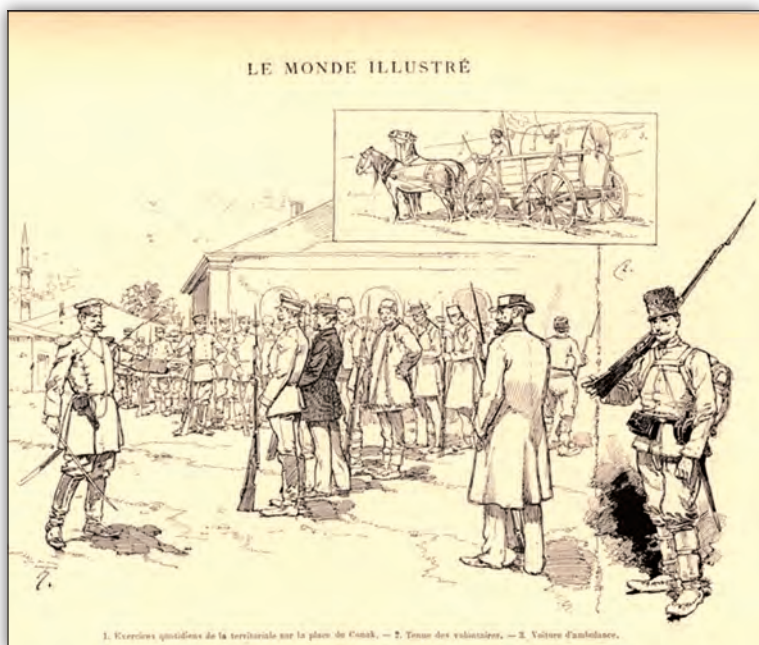

си, пресъздаващи битките на четите на Стефан Караджа и Хаджи Димитър, самоубийството на Ангел Кънчев, цар Симеон пред Цариград и много други. Дембицки участва като военен кореспондент и в освободителната Руско-турска война 1877-1878 г. Но Пиотровски, по стечение

от пребиваването си в България, да го придружи.

Слизайки на дунавския бряг в Русе, двамата поляци нямат никаква представа за това, което ги очаква. Извършва се Съединението и те преминават Балкана с крайна цел Пловдив, смятайки, че предстоят военни сблъсъци с Турция. Но

военен кореспондент, като съответно предлага услугите си на старите си познати от лондонския „The Graphic“, както, и от френското списание „L'Illustration“, които, знаейки за неговата обективност и талант, веднага приемат. Така художникът се озовава на бойното поле, рисувайки пътърмом моменти от предисловирането на българската войска. Назначен е към щаба на главнокомандващия княз Александър I Батенберг и пресъздава цялата война. Не-

и художници а нова България

о Христов

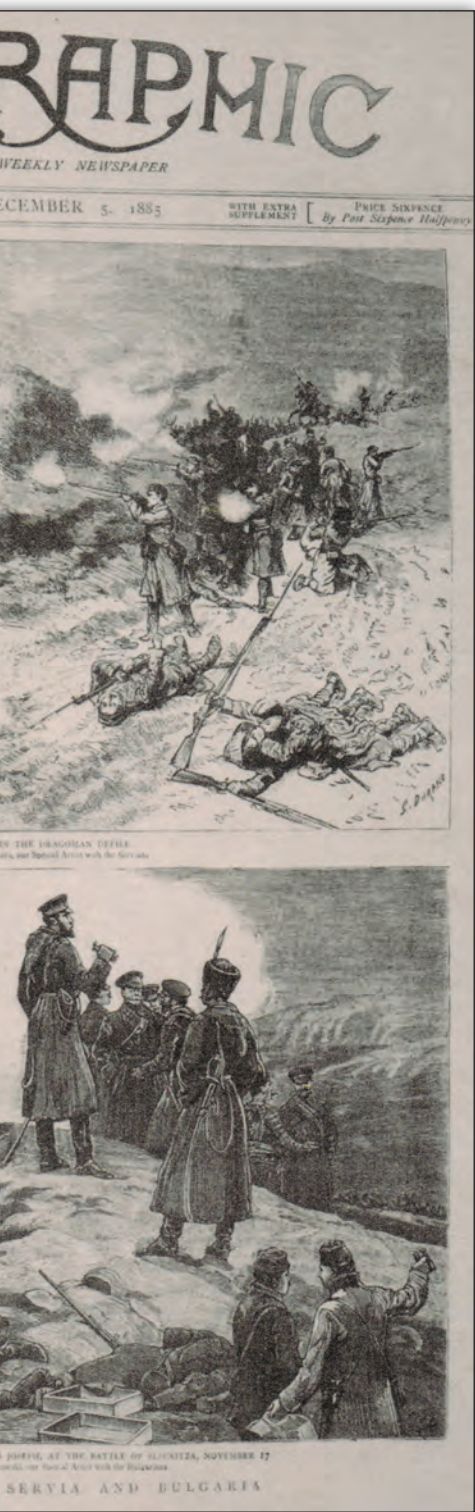
говото поведение по време на сраженията, прекараното време с младия български княз, стремежът му към обективност и аристократичният

ване. И то свидетел на нейните най-блестящи прояви. Освен всичко друго, той е единственият художник сред кореспондентите.

Обективността му се отразява в изпрацаните към акредитираните го издания рисунки от бойните действия, превърлътени в гравюри, които имат несъмнено висока документална стойност. По-късно част от тези рисунки той превръща в картини. Остава верен единствено на видяното – проследява войната като хроникьор, чиито наблюдения достоверно се допълват от останалите кореспонденти и анализи. Художникът е артистичен и талантлив, но е и етичен до документалност, стреми се да е честен и обективен, защото работи за читатели и зрители, които трябва да му

се раждат платната „Сражението при Сливница“, „В окопа“, няколко картини на тема „Лазарет“ и други, в които авторът се стреми да бъде не просто живописец, а художник на историята на Балканите.

Освен картини, пресъздаващи бойните полета, в тези години Антони Пиотровски

му произход стават основна на продължително сърдечно приятелство, подкрепено от факта, че дядото по майчина линия на Александър – генерал Ханс Мориц фон Хауке, е участник в едно от полските въстания – това от 1830 г., останало и след абдикацията на княза.

Антони Пиотровски става свидетел на първите прояви на младата българска войска – млада не само като години на съществуването си, но и като личен състав и команд-

повярват. Години след Сръбско-българската война това се изразява в едно от най-известните му монументални платна – „Баташкото клане“.

Същата етичност, обективност и честност карат след войната княз Александър I да поръча 10 картини с тема приключилата победоносна за българите война. Значимостта на поръчката е такава, че даже след абдикацията на владетеля новото правителство я препотвърждава. Баталната тематика му се отдава и независимо от сложността на бойните действия, се открояват качествата му на умел рисувач – обективността му не конкурира сложната живописна трактовка. Така

рисува по натура портрет на княз Александър – вероятно първия рисуван образ на следосвобожденския ни владетел. Този малък портрет така впечатлява следващия български владетел – княз Фердинанд, че художникът му прави подобен портрет.

Пиотровски става свидетел и на други, негероични моменти от българската история – абдикацията на княз Александър, повторното му завръщане и окончателната абдикация, които също пресъздава в рисунки.

В своята многостранична „Автобиография“, написана в началото на XX век, Пиотровски с много чувственост и добронамереност характеризира българите и страната ни, преувеличавайки красотите на България. Например, преминавайки Балкана на път за Пловдив, пише, че отплатък планината всичко ухаело на рози. Друг пример за висока оценка на добродетелите на народа ни са пасажите за отнoшението на войниците ни към пленените сърби.

Народът ни познава и цени творбите на поляка – влизайки в една случайна кръчма години по-късно, веднага е по-

канен на масата на седящите и не му се позволява да плати сметката си.

Пиотровски напуска България, но се завръща през 1889 г., за да нарисува поръчаната му за Първото пловдивско изложение картина, отразяваща Априлското въстание. Той проявява своята добросъвестност и обективност и отивайки в Батак, се среща както с оцелели, така и с извършители на клането, от които събира достоверна информация. Прочита и много материали, като например репортажите на Максахан, написани месец след трагичните събития. Обективността му проличава ясно в платното „Баташкото клане“: действието в картината се развива на двата бряга на реката, което е исторически вярно.

В началото на XX век художникът окончателно се установява във Варшава, а през 1904-1905 г. обективният и точен поглед на твореца, както и опитът му на военен кореспондент, намират приложение в избухналата Руско-японска война.

По същото време, когато работи в България, друг поляк също рисува по нашите земи. Това е Тадеуш Айдукевич – ху-

гожник, не по-малко значим и талантлив от Пиотровски, като двамата са състуденти от Краков. Айдукевич е приговорен художник на румънския крал Карол, също рисува картини на военна тематика и портретува княз Фердинанд.

Пиотровски умира на 71-годишна възраст през 1924 г. във Варшава.

Следата, която полякът оставя в нашата батална живопис, е поета години по-късно от чеха Ярослав Вешин и българските художници Никола Кожухаров, Димитър Гюдженов и други майстори на този жанр, създали прекрасни исторически картини. Симеон Велков, Александър Мутафов, Георги Евстатиъв, Марин Георгиев Устагенов, Борис Денев, Илия Петров, Димитър Вълканов, Константин Щъркелов, Владимир Димитров-Майстора и други са военни художници по време на войните за обединение на България (1912 – 1918 г.).

Картини и рисунки на Антони Пиотровски са притежание на Националната художествена галерия в София, Националния военноисторически музей, както и на частни колекции.

Публицистиката на Каравелов в

самостоятелно, всеки човек желае да се управлява по своя воля, да се ръководи в живота си съобразно със своите лични и обществени потребности“. Каравелов е уверен, че и българите са узрели за правдините и за своите национални права и че общественото мнение в европейските държави съчувства и подкрепя тяхната свещена борба: „Ние трябва да помолим всичката Европа да ни защити“.

На друго място той пише: „Обязаността на европейските държави е да освободят нещастната турска рая из под варварския ярем и да въведат ред и правосъдие на Балканския полуостров, който съставлява част от Европа“.

По страниците на издаваните от Любен Каравелов вестници „Свобода“ и „Независимост“ той подробно се занимава с политическите и образователните проблеми на бесарабските българи, помества няколко десетки дописки и кореспонденции от селищата, в които живеят бесарабски колонисти. Като голям общественик и публицист Каравелов взема отношение по всички най-важни проблеми от общественя, просветния и културния живот на българите в Бесарабия. Той прави задълбочен обществен анализ на живота на българските колонисти от позициите на родолюбец и демократ от европейски мащаб, като дава ценни напътствия на сънародниците си от бесарабските селища. Ка-

равелов страстно защитава техните права от позициите на тогавашните европейски концепции за правата на малцинствата. Изказани преди повече от 140 години, неговите идеи са изключително актуални и днес. Тук вниманието му е насочено към посегателствата на румънската власт.

Известно е, че съгласно клаузите на Парижкия мирен договор от 1856 г. Южна Бесарабия, в която се намират 39 български села и административният център на бесарабските български колонисти гр. Болград, са включени в територията на Румъния (до 1878 г.). След 1860 г. румънската власт прави много опити да ликвидира узаконените в Париж национални права на българите, да унищожи българските общини, училищата и най-вече Болградската гимназия, основана през 1858 г.

В голяма статия, отпечатана във в. „Свобода“ през ноември 1871 г., Любен Каравелов прави подробен и точен анализ на събитията: „Ние днес живеем в XIX век, в този век всяка народност иска да живее самостоятелно, да се управлява съобразно със своите права и обичаи и да върди своя език и народност от чуждестранно влияние.“

Всичко това ни дава право да кажем няколко думи за българските колонии в Румъния и за българското население въобще. Но най-напред за колонистите и за колонистите. Нашият дописник казваше, че

българите ще да протестират пред Европа, ще молят великите сили, които са подписали Парижкия трактат, да решат българо-румънския въпрос. Ние се съгласяваме с нашия дописник, че ще трябва да употребим всичките си сили и всичката си енергия, за да увардим своята народност.

Нашите български колонисти са заселили Бесарабия със съгласието на руското правителство и са заключили с него доброволни условия, а останали са под управлението на Румъния под тия същи условия, под каквито се намираха и в Русия; следователно българите в румънската държава са имали своите права и привилегии, които не е в състояние да унищожи никой, освен ако бъде употребена против тях военна сила. Ако би се разваляли заключенията на конгресите (международните договори – б.м., Н. К.) така леко, то всичката Европа би се обърнала с главата надолу. Българите не са завоеватели, които обикновено се изгонят със сила, а населили са се по желанието и на двете страни, следователно „аз съм продал, а ти си купил“. Българското население е в търговски контракт. А знаете ли, когато едно общество и един цял народ проживее десет години и плаща данък на кое и да е господство няма вече право да не го признава вече за владетел на оная земя, на която живее?

Ние знаем из достоверен източник, че правителството никак не би се мешало в делата на Болградското централно училище, ако би само самите колонисти пожелали да наредят това училище както трябва и ако не би интригували по между си. Нима Теодосий Икономов не е българин; а този същия г-н Икономов преди няколко години моли правителството да го назначи за директор и да му даде за учители румънци, защото българите не били способни! И така правата на колонистите никога няма да се нарушат, ако самите колонисти бъдат хора и ако се постараят да наредят своите работи така, щото правителството да няма нужда да се меша в чужди работи“.

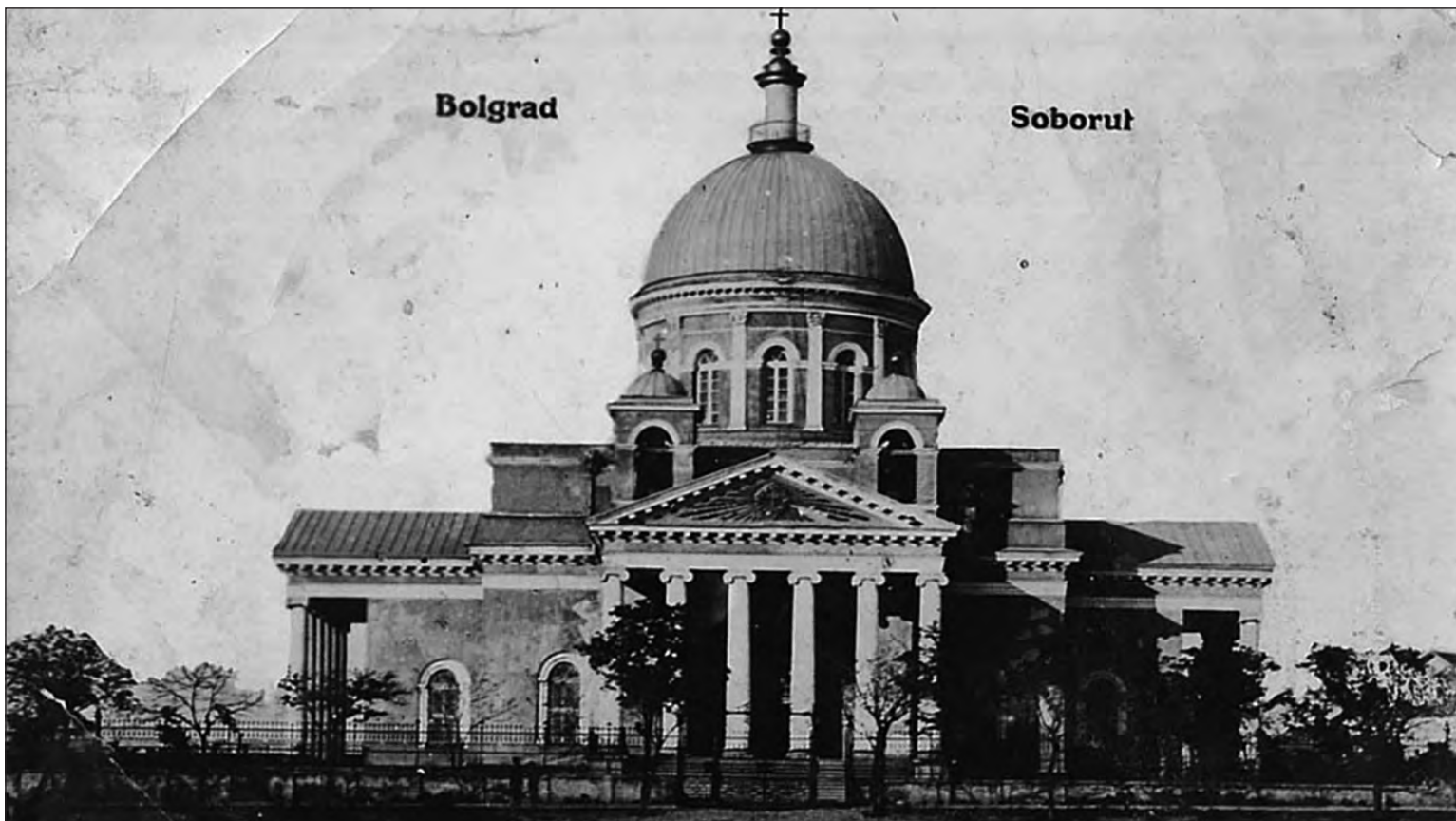
Три години по-късно на страниците на в. „Независимост“ Любен Каравелов

На 21 януари 1879 г. в Русе почива видният български възрожденски революционер, общественик, писател, поет и публицист Любен Каравелов (1834 – 1879). Той е един от последните български енциклопедисти на XIX век, владеещ девет езика, успял да навлезе в дълбочина в много обществени и природни науки. Важни за съотечествениците ни тогава, а и сега, са творбите от публицистиката на Любен Каравелов, в които той защитава националните права на българите от Бесарабия.

На първо място, в тези статии Каравелов остро

критикува политиката на големите европейски държави, които от позициите на своите интереси защитават целостта на Турция. Но той отбелязва и демократичното европейско обществено мнение да се защитава правата както на отделния човек, така и на потиснатите народи и национални малцинства.

Вярата си в прогреса на свободната мисъл и на европейските демократични принципи Любен Каравелов изповядва често: „Всичките народи в Европа се намират днес в движение, всяко племе иска да върви напред, всяка народност иска да живее

защита на бесарабските българи

пише: „Всеки вече знае, че Бесарабия е населена повече с българи, че тия българи се ползваха досега от някои права и привилегии, и че в Болград отдавна вече съществува българска гимназия, която е основана още във времето на русите. Днес всичко това се унищожава, т.е. правата на колонистите се отнемат. Разбира се, че тия неща за нас са доволно чужди. На евреите, на немците, на гърците, даже и на йезуитите се дава пълно право да строят свои школи, да поддържат своите народности, да съставляват дружества и други такива, но на българите се запрещава да бъдат българи и да изучават своя собствен език!

Нека да ни бъде позволено да кажем още веднъж, че с тия несправедливости Румъния ще изгуби твърде много. Пър-

милион българи! Кому да вярва човек?

Из Болград ни пишат, че учениците, които събират ум и разум <...> са получили заповед от местните власти да станат румънци коакото се може по-скоро и да се прекръстят в купелът на Цезар-Боляковите даки. Когато станало годишното изпитание в Болградската гимназия, то местните власти викали учениците по следуюция порядък: 1. Юлий Бояреско (вместо Олимпий Панов); 2. Михай Стратикяно (вместо Михаил Паничерски); 3. Димитраки Михай-Витязул (вместо Димитър Кралимарков); 4. Най Лумунаряно (вместо Никола Мумджиев); 5. Най Алаба-Лонга (вместо Никола Узунов); 6. Петраки Куркано (вместо Петър Фитов) и т.н.

богати, а ние сме бедни“. – Богати са зер, защото се трудят по цял ден, защото не търсят чиновнически места и полицейски шапки, а стоят и мръзят

и асимилаторските домогвания на румънската шовинистична върхушка Любен Каравелов вижда в неорганизираността и личните вражди на българите в Бесарабия, които пречат на народното дело: „Българското хладнокръвие към всяко общонародно дело и нашите народни предводители, които приемат участие в обществените предприятия само тогава, когато очакват от някого „аферим“ и когато се надяват да извлекат из тях лична полза<...>“.

Главна причина за българските поражения в тази борба Любен Каравелов вижда в разделението на бесарабските българи на два враждуващи лагера: „Всекиму е вече известно, че в Букурещ, Болград,

заслужават, когато се работи за общото добро, да им се дава дотолкова важно и голямо значение.

Ние всички работим за една цел с различни средства, а кой из нас е прав, това ще покаже времето <...> Ние можем да се караме, доколкото ни сърце желае, но училището, черквата, читалището и другите обществени заведения трябва да станат за всички светиня“.

В заключение може да се обобщи, че публицистичните страници на Любен Каравелов, посветени на защитата на националните права на бесарабските българи, са изключително актуални и днес. Въпреки че от 2007 г. Румъния и България са членки на

во, всяко едно притеснение и всяка една несправедливост произвеждат опозиция и ненавист; второ, румънските действия могат да се повторят и в Австро-Унгария против самите румънци; трето, между Румъния и славянските племена могат да се появят неудоволствия, гонения и явна вражда“.

Като убеден европейски демократ и патриот Любен Каравелов осъжда остро опитите на румънската шовинистична върхушка да асимилира бесарабските българи: „Вие живеете в Румъния, следователно вашия живот, вашите нрави и обичаи, вашите имена и вашите школи трябва да бъдат румънски – говори сам г-н Когъничану (премиер на Румъния). Ние не припознаваме вече никакви Бесарабии и никакви български колонистии. Освен това, в нашите източни краища живеят повече молдовани и гагаузи. Българите съставляват една капка в морето. А г-н Братиану говори един ден в Атина, че в Румъния живеят около половин

Нека говори кой що ще, а ние ще да кажем, че бесарабските произшествия няма да доведат до нищо добро ни българи-те, ни румънците“.

по цял ден пред дюкяните си. „Но българите казват, че са българи и желаят да си останат българи“. – Искат зер, защото и ти казваи, че си румъ-

На нападите на румънските шовинисти към бесарабските българи Любен Каравелов дава ясен и точен отговор от позициите на европейски демократ и български патриот: „Българите имат „Книжевни дружества“, имат фондове, правят школи и черкови, съставляват дружества и читалища“. – Правят зер! Прави и ти, ако можеш! „Но българите са вземали в ръцете си всичката наша търговия“. – Взели са я зер! Бъди по-достоеен от тях и вземи я ти! „Но българите са

нец (съмнително!) и желаеш да останеш румънец. „Но ние не щеме в държавата си чужди народности“. – „Добре, г-н Болиак! Ако ги нещете то ги изпъдете; но знайте и това, че и маджарите могат да кажат, че не търпят чужди народности; могат да кажат даже, че не признават съществуването на румънския народ в Австро-Маджарско“.

Една от основните причини за неблагоприятията при отстояване на националните права на бесарабските българи спрямо попъзновенията

Браила, Галац и други българи-те са се разделили на две неприятелски партии, на млада и стара, че тия две партии са готови да се бият на живот и на смърт, да се унищожават една друга, да клеветят, да шпионстват и прочие; но както едните, така и другите извършват това или безсъзнателно, или от инат <...>!“.

И великият българин посочва на всички правия път: „Разбира се, че всичко това произхожда от различни, твърде често уважителни причини; но тия причини не

Европейския съюз, и днес в Румъния в училищата на българските села не се изучава роден език, имената на българите се оформят по чуждата – румънската именна система, и гр. под. Това означава, че българските държавници трябва да имат за пример Любен Каравелов и неговата безкомпромисна позиция за защита на националните права на нашите сънародници, които днес живеят в Румъния, Молдова и Украйна.

Д-р Никола Карауванов

След пет века робство българската държава възкръсва на 19 февруари/3 март 1878 г. Член 7 от Санстефанския мирен договор гласи: Основният закон на Българското княжество да се изработи от „едно събрание на българските първенци, свикано в Пловдив или Търново“. Берлинският конгрес го потвърждава в чл. 4 на Договора от 1 юли 1878 г.

Преди 140 години, на 10 февруари 1879 г. във Велико Търново в сградата, построена от майстор Колю Фичето, влизат 229 депутати – елитът на българското общество – от всички краища, където живеят българи, от всички вероизповедания, всички съсловия и с различно образование и професия – с едничката цел: първото Учредително народно събрание да изработи и приеме първия български основен закон, който ще бъде наречен „Търновска конституция“. Шестдесет и трима от делегатите вече имат своето ярко минало в купежа на революционните борби и Руско-турската освободителна война. Сега те трябва да начертаят пътя за модерно развитие на своето освободено отечество, но и неочаквано да се окажат във водовъртежа на сблъсъка на светлите възрожденски идеали и себеотрицание с избуяващата поквара на част от обществото.

Един от тях е Марко Д. Балабанов (1837 – 1921).

Роден в семейството на абаджия в будното градче Клисурса, Марко Балабанов от малък прави впечатление с природната си надареност и любознателност. Благодарение на благодетели и със съдействието на митрополит Константин Брусенски е настанен в новосъздадената православна духовна семинария към Цариградската патриаршия на о. Халки. След завършването ѝ започва да следва право в Атина, по-късно учи медицина в Париж, философия в Хайделберг и се дипломира като юрист в Сорбоната. Натрупал разностранни знания и европейска култура, овладял езици, той се завръща в Цариград и се отдава на адвокатство и журналистика.

В навечерието на Априлското въстание издава като главен редактор в. „Век“, в който смело разкрива тежката участ на народа ни. От 1870 до 1875 г. два пъти месечно излиза под негово ръководство и списание „Читалище“, на чиито страници намират поле за изява Иван Вазов, Петко Славейков, Гаврил Кръстевич, Марин Дринов и много други възрожденски дейтели. Марко Балабанов активно се включва и в борбите за независима българска църква.

Опитът на народа през април 1876 г. самостоятелно да се отърве от робството е посечен най-жестоко. Трябвало е да се търсят и други начини да се предизвикат съчувствие и помощ от Великите сили.

Сред мислещите кръгове възниква идеята, подкрепена и от руския посланик генерал Н. П. Игнатиев, да се изпратят в Европа делегати, упълномощени да разкажат за злата съдба на поробеното християнско българско племе. Изборът пада на Марко Балабанов и Драган Цанков. И това не е случайно. Владееят езици, притежават юридически и дипломатически познания, висока култура и красноречие. И най-вече родолюбие и всеотдайност. Не им е било лесно, чисто по човешки, да напуснат семейства и малолетни деца, без да знаят какво ще ги сполети. Но облени от сълзи, мъжествено се отправят към неизвестното. Тайно, по различни пътища се измъкват от Османската империя и се събират във Виена.

И започва тяхната мисия невъзможна – да разкажат, да впечатлят Европа и нейните лидери. Двама българи от забравената малка България тръгват от Лондон и стигат до Петербург. И биват приети от висши държавници и общественици, дори от самия руски император! С лично участие и харизма, със

слово, устно и писмено, будят съчувствие, печелят доверие и симпатия. Обикновените хора ги акламират на митинги и благотворителни акции.

Държа в ръцете си една книга от 499 страници, която носи скромното название „Страница от политическото ни възраждане“ (изд. Стефан Добрев, 2013). Автор е Марко Д. Балабанов. Той пише и издава своята „Страница“ през 1904 г. след повече от четвърт век от ония незабравими събития, пише я като „дъга към отечеството <...> към съвременното поколение <...> и към „грядущите поколения, които ще имат да се наслаждават на добитото чрез толкова тежкия и жертви“.

Опирайки се на дневниците и спомените си, преминали през горнилото на времето, Балабанов с най-големи под-

Какви е българи имало!

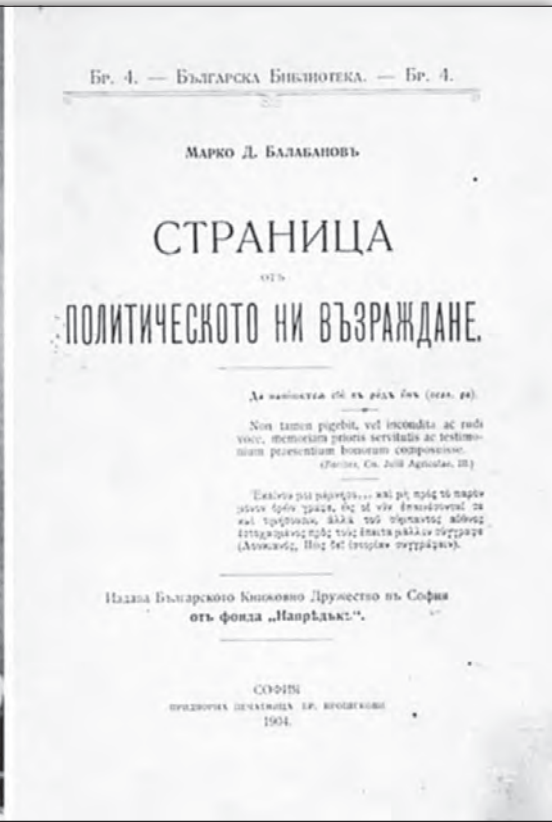
Калина Канева

срещат се с прочутия Луи Тьер – министър-председател по времето на Луи Филип, с прочутия републиканец Гамбета. В Италия посещават министър-председателя Депретис, министъра на външните работи Мелегари. Във Виена общуват с пътешественика Феликс Каниц, срещат се с министъра на външните работи граф Андраши. В Германия ги приема самият железен канцлер княз Бисмарк.

Навсякъде в Европа българските делегати получават уверения за съчувствие на многострадалния български народ, но намеренията могат да се сведат до следните думи на Бисмарк: „Аз ще ви кажа открито, че ние ви съчувстваме и в кръга на дипломатическите действия ще направим каквото можем, за да се измени вашето положение, но ние няма да обявим за това

разказвам разговора, възпроизведен от Марко Балабанов, само ще спомена, че царят ги уверява, че обича мира и ще се радва, ако решенията на Цариградската конференция се изпълнят, но в противен случай е решен повече да не чака големи обещания и ще действа решително – „ще изпълним дължността си. Съобщете това, което ви казвам, на ония, които са ви изпратили“. И добавя Балабанов: „Българските делегати съгледоха на лицето му канки съзи“.

За какво ли е проронил сълзи руският император? Дали за страданията на единоверния православен славянски народ, трогнат от неговите надежди и доверие, или за своите солдати, които саможертвено ще тръгнат да се бият за братята си по кръв и вяра? А на война е като на война... Затова и самият той тръгва

робности ни връща в ония славни – и странни! – дни. „Да се чуди човек как двама неизвестни за Европа българи успяват да се доберат до толкова световни знаменитости!“ – възкликва в предговора към новото издание неговият правнук известният писател Георги Данаилов.

В Англия българските делегати се срещат с лорд Дерби, министър на външните работи, и с други известни личности. Самият Гладстон им изпраща писмо, в което ги моли за среща (!). Във Франция ги приема министърът на външните работи гюк Деказ, общуват с влиятелния публицист Емил дьо Жирарден,

война. Ако войната стане необходима, тази война ще я направи Русия, а както ви казах, ние сме приятели на Русия“.

След тези думи нищо друго не им остава освен да се отправят към границите на „дядо Ивана“. В Петербург и Москва ги посрещат задушевно министърът на външните работи княз Горчаков, военният министър Милютин, княз Черкасски и др., и особено Аксаков, за когото Балабанов накрая ще напише: „България дължи много на Иван Сергеевич Аксаков!“.

Руският император Александър II не кара българските пратеници да чакат дълго за среща с него. Няма да пре-

с тях – като „брат милосердия“ – половин година край бойното поле в България.

След Освобождението Марко Балабанов активно участва в строителството на нова България. Той е първият министър на външните работи в първото българско правителство, председател на Народното събрание, академик, един от основателите на Юридическия факултет и преподавател по гръцки език и литература, римско, византийско и каноническо право, автор на книги. Неговият живот, отдаден на отечеството и народа, заслужава дълбок поклон!

Александровска болница

Уникални структури, 1550 лекари и 140 години история

Университетската болница „Александровска“ е създадена като Софийска първостепенна болница през 1879 г., когато заема две сгради на мястото на мавзолея на княз Александър I. Още през същата година Софийската община отпуска терен от 360 000 кв.м между Перловската река и сегашните улици „Акад. Иван Гешов“, „Св. Георги Софийски“ и „Пенчо Славейков“, върху който започва строителството на първите пет сгради на болницата, пренесена в тях, открита и именувана на княз Александър I през 1884 г.

Още със създаването ѝ болницата получава статут, задачи и функции на национална медицинска институция. Там се провеждат изпити за признаване на правото на дипломираните в чужбина лекари да упражняват професията си в България, курсове за специализация на лекарите, курсове и училище за медицински сестри. Лекари от болницата най-често представят страната на международни медицински конгреси и оглавяват националното здравно ведомство (Санитарната дирекция при МВР), Върховния медицински съвет при него и Българския лекарски съюз. Те списват първите медицински периодични издания, учредяват първите научни медицински дружества и са първите професори в новосъздадения (1917) Медицински факултет. Бидейки основна болнична база на Факултета, болница „Александровска“ става и мястото, където се създават българската медицинска наука и образование.

Болницата е въввлечена в съдбоносни за Отечество то събития, каквито са Сръбско-българската (1885), Балканските (1912 – 1913) и Първата световна война (1914 – 1918), когато за дни се превръща във военна и осигурява лечението на десетки хиляди ранени и болни. Освен това, през 1913 г. при епидемия от петнист тиф и през 1932 г. – от кореман тиф, болницата е преобразувана в инфекциозна.

Периодът на трудностите в съвместната работа на болницата и Факултета (1917 – 1926) приключва със Закона за клиниките, с който

Александровската болница при Санитарната дирекция на МВР преминава на подчинение на Медицинския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски“, респ. на Министерството на народното просвещение. В изпълнение на Закона за клиниките на МФ в Александровската болница се установяват следните факултетски клиники и институти: Терапевтична клиника и институт по фармакология с директор проф. В. Алексиев, Институт по физиотерапия и радиология с уредник проф. А. Сахатчиев, Клиника за вътрешна патология и пропедевтика с директор проф. Ст. Куркович, Клиника за вътрешни болести с директор проф. В. Моллов, Клиника за детски болести с директор проф.

ректор проф. П. Стоянов се настаняват временно в съседната Общармейска болница, но се числят административно и домакински към Александровска болница, а Акушеро-гинекологическата клиника с директор проф. Д. Стаматов заема болницата „Майчин дом“, която се числи към Главната дирекция на народното здраве.

През 1926 г. болницата вече разполага с 1100 легла и 247 души персонал.

Със Закона за клиниките за нуждите на Медицинския факултет се създава „Фонд за подобрене условията за лекуване в университетските клиники“ при Министерството на просвещението. Бюджетът на този фонд се попълва с 25% (по-късно те достигат 75%) от сумите, получени като такси за ле-

с прекъсвания продължава строителството на Първа и Втора хирургия.

Сред уникалните структури, с които днес се гордее само „Александровска“, са клиниките по Клинична алергология, Детска психиатрия, Клинична имунология с банка за стволови клетки, Нефрология и трансплантация за подготовка на двойки за жива родствена трансплантация и наблюдение и лечение на бъбречнотрансплантирани, Съдебна медицина и геонтология, Лаборатория по тера-

певтичен лекарствен мониторинг и клинична фармакология, Експертни центрове за лечение на редки болести в областта на неврологията, нефрологията и имунологията.

На територията на Клиниката по нервни болести функционира най-голямата в страната Лаборатория за ултразвукови изследвания на нервната система и на мозъчните съдове, снабдена с доплерова сонография и цветен доплер, а също и Консултативен кабинет по невропсихология и дементология за изследване на когнитивен капацитет, паметови процеси, внимание, езикови способности, личностови особености и др.

Със своя многопрофилен спектър УМБАЛ „Александровска“ под ръководството на доц. Костадин Ангелов и неговия екип, е най-голямата база за разработване, клинично изпитване и прилагане на съвременни високоефективни методи и технологии за диагностика и лечение.

Страната ни може да се гордее с база като Александровска болница и нейния екип специалисти.

— Административното здание гледано отгоре

Ст. Ватев, Клиника за кожни и венерически болести с директор проф. Б. Берон, Клиника за очни болести с директор проф. К. Пашев, Клиника за ушни, носни и гърлени болести с директор проф. Ст. Велинов, Клиника за нервни болести и психиатрия с директор доц. Н. Кръстников, Институт по обща патология и патологична анатомия с уредник доц. А. Клисуров, Институт по съдебна медицина с уредник проф. А. Теодоров.

Поради липса на помещения в Александровската болница с решение на Министерския съвет от 10 август 1920 г. Клиниката за хирургия с директор проф. Ал. Станишев и Клиниката за оперативна медицина и хирургия с ди-

куване в клиниките. Например, приходите на Фонда за 1935 г. са 4 548 000 лв., а за 1936 – 4 409 000 лв. Този фонд се попълва периодично и с бюджетни средства за целеви нужди. Със средства на Фонда се продължава строителството на изоставената дотогава Нервно-психиатрична клиника, завършва се Кожно-венерологическата клиника, продължава строителството на сградата на трупните институти, започната преди 10-12 години и изоставена, довършва се зданието на новата парна кухня, надстройката на втори етаж на Детската клиника, направен е сериозен ремонт на почти всички сгради, боядисани са фасади, прозорци, стени и мебели, макар и

От ляво надясно доц. г-р Костадин Ангелов, гм, доц. г-р Теодора Дърленска, гм – диетолог и г-р Константин Гроздев

Огнище на родолюбие

Ася Николова, директор на Националния музей „Христо Ботев“ – Калофер

В навечерието на Освобождението Калофер е процъфтяващ град с 5-6 хил. жители. На 26 юли 1877 г. перлата на Стремската долина – градът, получил прозвището „Алтън Калофер“, е напълно опожарен и срина до основи. 618 души са безмилостно изклани, а през следващите месеци от студ, глад и епидемии умират още 1100.

Оцелелите от зверствата на поробителите и ужасите на войната се завръщат и заварват родния си град в руини. И отново непримиримият български дух им помага да съградят от пепелищата нов град.

На 2 юни 1926 г. в Калофер е организирано подобаващо честване по случай 50-ата годишнина от гибелта на Христо Ботев. Поставена е и паметна плоча (запазена и до днес) на мястото, където трябва да се издигне паметник на великия Ботев. На нея са отбелязани три дати: на раждането на поета, на неговата гибел и годината на поставянето на плочата. На същия ден е официално открита и осветена и т.нар. Ботева градина. Година преди тези събития последният пряк потомък на рода – о.з. ген. Кирил Ботев „подарява за вечни времена <...> дворното място край друма в Калофер“, където се е намирала последната къща на семейство Ботеви. На това място се открива през 1930г.

и първият бюст-паметник на Ботев в Калофер с автор Кирил Георгиев.

До 1926 г. въпросът за възстановяване на родния дом на Ботев не бил разискван. Той се поставя на обсъждане за пръв път от Настоятелството на Калоферската културно-просветна дружба (ККПД) веднага след възпоменанието по повод 50-ата годишнина от Ботевата гибел. Настоятелството се заема с набирането на необходимите средства, а разработването на проекта за къщата е възложено на проф. Хараламби Тачев. Освен че е член на Настоятелството на дружбата, Тачев (1875 – 1940) е и професор в Художествената академия. Роден е в Пловдив, завършва Рисувалното училище в София, учи живопис при Мърквичка, а декоративно изкуство при Улрих, основател е на дружеството „Съвременно изкуство“. Работил е при декорирането на вътрешността на множество обществени сгради, сред които са храмът „Св. Александър Невски“ и дворецът „Врана“, но най-известен е с изработването на проекта за герб на София.

Като доказан професионалист проф. Тачев пристъпва към изпълнението на възложената му задача особено отговорно. Преди всичко той се запознава с описанията на пътешест-

но е заличил спомените, а през 20-те и 30-те години на XX в. малцина са останали живи свидетели на онази епоха или, както сам пише проф. Тачев: „пропуснат е момента за тези издирвания <...> ако тази идея дохождаше тогава – скоро след Освобождението – все можеха да се съберат много ценни сведения, още повече, че самите братя на Христо Ботев бяха живи и щяха отлично да си спомнят за жилищата, в които са живели те и родителите им“.

Сведенията, които проф. Тачев успява да събере от по-стари жители на града, както и от Ботевия брат Кирил, сочат, че семейството е живяло на

черквата „Св. Богородица“. В нея по-късно довежда и съпругата си Ивана Стайкова Дрянкова. Именно в тази стая на 25 декември 1847 г. се ражда и първородният им син Христо.

След близо 10-годишни проучвания проф. Тачев установява, че в Калофер семейство Ботеви са живели по-дълго в две къщи. Тази на хаджи Нестор се намирала в спяна уличка близо до училището, а другата била претостъпена на семейството от брата на Ивана – Стою Дрянков, който я дарява на сестра си при изселването си в Кишинев.

Възстановяването на Ботевата къща започва през 1940 г. Тогава е решено да се изгради наново тази, в която най-дълго е живяло семейството – последната им къща, намираща се в Ботевата градина. Решението е продиктувано от факта, че старото килийно училище отдавна е съборено, а и близостта до черквата „Св. Богородица“ създава неудобство при изграждане на музей.

Изпълнението на проекта за възстановяване на къщата на Ботевото семейство е възложен на арх. Балтаджиев от Пловдив. Той изготвя проект, по който през 1942 г. започват строителните работи.

вениците, преминали през Калофер в средата на XIX век. В. Григорович и Ф. Каниц дават госта подробни сведения за типичната калоферска къща от този период. Тя е двуката с голяма всекидневна, покрай стените на която имало вградени големи шкафове – мусангри; в тази стая се намирало и огнището. Когато обаче се стигнало до конкретни данни за мястото и външния вид на Ботевия дом, Тачев се натъкнал на непреодолими препятствия. Въпреки това той остава с надеждата, че „поне по показанието на разни лица в Калофер и вън от него – съвременници на Христо Ботев или баща му Ботю Петков“, ще създаде най-достоверния проект за възстановяване на родния дом на Ботев. За жалост безмилостният ход на времето постепен-

3-4 места в Калофер. Като главен учител Ботю Петков извън заплатата си е имал право и на безплатна квартира, която му се предоставяла от черковно-училищното настоятелство. След завръщането си от Одеса той живее в една от стаите на старото килийно училище, разположено около

През 1944 г., по случай Деня на славянската писменост и култура, група евакуирани в Калофер учителки и ученици от София решават да разчистят къщата и двора и да уредят изложба от книги. Изложбата е подготвена от библиотекарката Василка Кертева, която по-късно става и първата

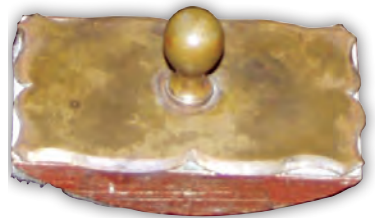
уредничка на музея. В Деня на Ботев 2 юни къщата е официално открита за посещения. Интериорът е възстановен със събрани и дарени от калоферци старинни предмети – възглавници, черги, софри и друга покъщнина. На този ден е открита и първата „Златна книга“ за посетители и дарители на Къщата музей. В нея Минко Фетваджиев – член на ККПД, написва, макар и с известни неточности „описанието, как се съгради тази паметна зграда“ – къщата музей на Христо Ботев. От този ден домът на Ботев започва да приема първите си посетители, които са и първите дарители, и се превръща в музей, който и до днес остава свято място за преклонение.

Днес Националният музей „Христо Ботев“ е държавен културен институт с национално значение. В него се съхраняват, опазват и експонират лични вещи, документи, издания, произведения на българското изобразително изкуство и други материали, свързани с живота и делото на Христо Ботев, неговото семейство и съратниците му.

Основен елемент в музейния комплекс е възстановената къща, в която е живял най-дълго Ботев и с право е наричал „роден дом“. В нея той се завръща след учението си в Одеса и учителстването в с. Задунаевка. В нея получава и броя от Славейковия вестник „Гайда“, в който е публикувано първото му стихотворение „Майце си“. От този дом Ботев тръгва за „черна чужбина“, за да отгаде „сили и младост“ за свободата на любимото си Отечество. Оригинални музейни експонати са чекръкът и шевната машина на Ботевата майка Иванка. Чекръкът е изработен от орехово дърво и е предназначен за предене на по-фина вълна. Когато отива в Букурещ при Ботев, баба Иванка оставя чекръка си при свои близки. На 8 февруари 1945 г. чрез Мария Донева Неделчева той е предаден в музея. Шевната машина е ръчна, марка „Хове“, американско производство. Принадлежала е на сем. Барзови от Калофер. Използвана е от Ботевата майка, за да шие дрехи на многолюдното си семейство. На 29 август

1948 г. е предадена на музея от Цветана Гълъбова.

През 1973 г. към мемориалната къща музей отваря врати за хиляди поклонници на Ботев и новата експозиционна зала. По случай 160-ата годишнина от рождението на Христо Ботев, през 2018 там беше открита новата експозиция. Ос-

новните акценти в нея са единствените запазени лични вещи на Ботев, печатната преса „Знаме“, знамето на Ботевата чета, макетът на парахода „Радецки“ и други оригинални музейни експонати.

Най-ценните експонати, които Националният музей „Христо Ботев“ има честта да съхранява, са джобният часовник и личните писалищни принадлежности на Ботев. Джобният му часовник марка „Акре“ с 15 камъка е с турски цифри на циферблата и отделен секундарник. Задната му част е с двойни капаци, като на външния с острие са гравирани инициалите „ХБ“. Часовникът е принадлежал на Ботевия баща Ботьо

Петков. Той го подарява на сина си при заминаването му за втори път за Русия, когато Ботев се установява в Румъния. През 1875г. Ботев и Иван Драсов си разменят джобните часовници в знак на най-искрено приятелство и по този начин тази безценна реликва е запазена. Потомците на Драсов предават Ботевия часовник на Института „Ботев-Левски“, а след разформирането му той е предаден, заедно с много други материали, на Къщата музей „Христо Ботев“ в Калофер.

Личните писалищни принадлежности на Ботев включват пресичка за попиване на масилото, масилница от синьо стъкло и поставка за перодръжки във формата на подкова. Изработени са от месинг и са използвани от поета през последните години от живота му. Запазени са от Ботевата майка, която по-късно ги подарява на племенника си Стефан Дрянков, от когото са откупени през 1972 г. и стават притежание на музея.

Във фонда на музея се пазят и лични вещи, снимки, писма и др., принадлежали на семейството на Ботев, на негови приятели и съратници. В експозицията са изложени месингово хапанче с името на Ботевата съпруга Венета, сахан и кърпа с монограм на дъщерята на Ботев Иванка. Те са подарени на музея от внучката на Венета Ботева – Венета Рашева-Божинова. Тя дарява и едно томче с произведенията на Ботев, върху което личат бележките и подписът на дъщерята на Ботев. Музеят притежава и оригинални снимки на Венета и Иванка Ботеви, както и на сина на Венета – Димитър, повечето са дарение от сем. Рашеви.

Особен интерес сред ценните експонати представлява и писмото на Иванка Ботева от 24 януари 1906 г. до Дружество „Христо Бо-

Христо Ботев

тев“ – Калофер, в което тя изразява благодарността си за поздравителната телеграма по случай встъпването си в брак и уверява Дружеството, че продължава работата си по подготовката за новото издаване на Ботевите съчинения.

Представата за личността на Ботев, епохата, в която живее и твори, за най-близките му другари се допълва и от колекцията на музея от лични вещи и снимки на Ботеви съратници. Две кутии – едната за цигари, а другата за дребни предмети, използвани от Никола Славков, са предоставени на музея от неговата дъщеря Олга. Тя дарява и една снимка на Славков, отразяваща последното честване на поборника през 1936 г. (Славков умира на 20 април 1936 г.). Дъщерята на друг приятел на Ботев – Димитър Тодоров-Димитро – Райна през 1956 г. подарява на музея 3 снимки, които са запазили образите на най-близките Ботеви съратници и четници: Никола Обретенов, Димитър Того-

ров-Димитро и Ботевия брат Кирил.

С безценните си реликви, богатите фондове и музейните специалисти Националният музей „Христо Ботев“ се е превърнал в утвърден център на ботевознанието. Но най-важната част от дейността му си остава непосредствената работа със стотиците посетители на този истински храм на българщината. Повече от половин век музеят на Ботев е свято място за преклонение пред живота и делото на гения на България. Всички музейни служители от откриването му до днес се стремят да съхранят народната памет за поета и войводата и да предават на гостите на музея своята любов и почит към него. Те вярват, че тази любов няма да угасне, докато на страниците на книгата за впечатления обикновените българи с трепет пишат: „Докато има България, докато има само един българин на Земята, Ботев ще живее!“.

Поемът, който отключи безкрая

Анжела Димчева

В литературната критика е възприето становището, че даден автор е наложен с творбите си в националния културен контекст, ако стилът му е достатъчно разпознаваем – от една строфа, от един абзац, дори от едно изречение. И това няма нищо общо с масовата популярност. Парадоксът е, че днес виреят и изкуствено рекламирани автори, които никога не е чел или почеркът им е твърде аморфен, неспецифичен. Още преди шест десетилетия Ролан Барт предсказва категорично, че деформацията във функционирането на писателския занаят ще доведе до възникването на феномена „писател без литература“.

По какво обаче да разпознаем един наистина талантлив поет? Ценителите нямат затруднения в това отношение – само от няколко стиха те поглъщат ритъма на асоциацията – основен принцип в лириката: това е амалгамата от метрическа и контрапунктна пулсация, но и абстрактно-мисловен, интуитивен, космически ритъм, който свързва в метафоричната си канава цялото послание на автора. Такъв поет България е родила в лицето на Ивайло Балабанов. Неговият природен талант е безспорен и би могъл да бъде сравнен с гения, притежаван от Дебе-

Захари Иванов – председател на Асоциацията на софийските писатели, Анжела Димчева и Ивайло Балабанов при връчване на „почетна грамота изключителен принос към българската култура“ – 2018

лянов и Яворов, извиращ от дълбоките пластове на българския дух, на непримиримата воля, гордата мъжественост и доказаното свободолюбие, наследени в пластове на родовото ни самосъзнание и културна идентичност.

Без да е автор на многократно по обем творчество, без да преекспонира собствената си личност в медийна или политико-социална среда, Ивайло Балабанов влезе в българската поетична класика с десетки стихотворения, станали любими на поколения читатели. Достъпните послания, непресторените трагически нотки и в същото време оптимистичната емоционалност в неговата поезия са повод той да се рад-

ва на безграничната любов не само от страна на четящите поезия, но и на хиляди фенове в социалните мрежи.

В новия том „Принос към европейската история“ (ИК „Световест“) са събрани най-значимите произведения на Ивайло Балабанов, писани през последните 50 години.

Програмното стихотворение „Принос към европейската история“ маркира разбирането, че „литературата е емоционална версия на историята и е фундамент за колективна памет, защото си сауаж с експреси“ (проф. Валери Стефанов). Това гениално произведение представя концентрирана картина на националната ни съдба: на принципа на контраста и паралелната събитийност поетът възражда рисунка на краха на българската държава под турските набежи. Чрез въздействието на метонимични и алегорични изразни средства се постигат звукова и зрительна релефност, почти физическо усещане за трагиката в участта на народа ни. В паралелното време Европа изживява своя Ренесанс. Поантата обръща смисъла на изобразения ужас – кървави калета, кланета, робини, вълчи ями... Защото само трагичната участ на българите е този значещ днес залог за съществуването на Европа, която още не е прозряла, че нейният възход е благодарение на пролятата българска кръв.

Дарбата да разказваш в стихове за историята на своя народ не е дадена всекому. Умението да се въведат фактите в нови смислови и емоционални полета предполага не просто някакъв публицистичен патриотизъм, а умело метафоризиране, про-

никване в нови семантични пластове и тяхна обусловеност спрямо настоящето.

За много от днешните стихотворци „отечество“ е мръсна дума... Остаряла като персонаж от XIX век, изпразнена от съдържание поради профанизиране през годините на соц, зачеркната от „политически коректните“ културолози заради налагания днес модел на мултикултурализма и глобализма в XXI в. Но има един поет, който обговори родолюбивата тематика по нов начин: Ивайло Балабанов почерпи баладичната интонация от народните песни, припозна като свой Ботевия вулканичен дух, изведе като доминантно епопейното звучене за величавите прояви на българския героизъм. А в общата картина на национално възвеличаване не забрави обикновения човек – хайдутина, войника, селянина, работника... В поемите „Сила“ и

„Под златна ангелска дъга“, в стихотворенията „Родина“, „Българин“, „Втори юни“, „Българско стихотворение“, „Геноцид“, „Тракийски реквием“, „Ивайловградски въпрос“, „Кърваво писмо“, както и в други болезнено социални творби („Апел“, „Сълза“, „Мъжка молитва“, „Въпрос за Левски“), поетът проектира и осъществява днешната гледна точка към христоматийни понятия. Тук няма да срещнете плакатни констатации, нито шаблонна апологетика. Многозначността, спойката между художествена условност и реалност, кръговата рамка (аз – историята – обществото – групия) всъщност говорят за абсолютното сливане на лирическия персонаж и автора – неговата мисия се заключава в апология на човешкото.

Ивайло Балабанов е Щастливецът на съвременната ни поезия – признал го е за себе си съвсем ясно: „Нормално зрящите са най-нещастни... Те виждат само цвят, кора и кожа... Поезията може би наистина не е жена, която да зърнеш зад сенките на делника, но когато имаш очи да видиш, че една жена сякаш стъпва по бели въздушни хълмчета, се ражда едно добро стихотворение. Поетите не са нормално зрящи хора“.

Но точно те отключват безкрая.

Всички мостове между хората рано или късно се срутват. Остават само въображаемите, под дъгата на поезията...

Принос към европейската история

На моя приятел Хубен Стефанов

Европа – млада и непохитена,
четеше своя рицарски роман,
когато във зора незазорена
загина рицарят Иван Шишман.
Европа плачеше за Жуиета,
Европа възклищаваше по Бах,
а с вълчи вой в тракийските полета
вървяха глутниците на Аллах.
Когато, обкръжена от слугини,
тя плуваше в охолство и разкош,
във Солун на пазара за робини,
гяурките вървяха пет за грош.
Когато тя строеше катедрали
и замъци – във зимния Балкан
скърбяха тънки липови кавали
и плачеха за Алтънлъ Стоян;
въздигаха се кървави калета,
градени със отрязани глави
и всъщност си остана непревзета
Страната на хайдушките орли.
А беше колкото калпак голяма,
широка колкото следа от лъв,
но се превърна в страшна вълча яма,
покрита с кости и залята с кръв.
Със кремъклия пушка, с проста сопа,
със камък и стрела от бучиниш
дедите ни завардиха Европа
и турците не стигнаха Париж.

Българин

Посвецавам с болка и гордост
това стихотворение на всички
от моето родно село Хухла!

О, колко трудно е да бъдеш българин
във този край от Бог занемарен,
сред дивите му тилиейски хълмове
да бъдеш цял живот закрепостен.
И цял живот, наказан с участ клета,
с една почти безхлебна нищета,
да носиш тихо своята несрета
и своята трудна българска съдба.
Да знаеш, че България е глуха
за теб, но пак да вярваш от сърце,
че тя започва винаги от Хухла,
а не започва от „Дондуков“ гвѐ.
О, колко трудно е да си наказан
от Бог и цар в един забравен край.
Презрял нихилистичната съблазън,
да вярваш, че земята ти е рай.
И горд, изстрадал скръбната разруха
на днешната безродна свобода,
да кажеш: „Аз съм българин! От Хухла!
Всичко останало е суета!“.

Изкуството „Фотография“

Подарък за човечеството на 180 г.

В живота, в природата и изкуството има толкова красота, колкото творецът е способен да открие и пресъздаде според своя духовен потенциал.

Из „Фотографското изкуство в България 1945–1995“

18 десетилетия фотографията създава своята история и макар и без муза, отстоява мястото си в необятния свят на творчеството. За рожден ден на фотографията се приема датата 7 януари 1839 г., когато френският учен Франсоа Араго докладва на заседание на Френската академия на науките (ФАН) за изобретяването ѝ. На 19 август 1839 г. ФАН и Академията на изящните изкуства обнародват откритието дагеротипия и официално започва историята на фотоизкуството. Френското правителство сключва споразумение с наследника на Ниелс и Луи Дагер, в резултат на което изобретението е подарено на човечеството. През 2009 г. възниква идеята за Световен ден на фотографията и така 19 август се превръща в Международен ден на фотографията.

В България официално фотографията е обявена за занаят през 1928 г., а през 1957 г. художествената фотография е призната за изкуство.

През XV век Леонардо да Винчи описва принципа на камера обскура (макар че такава е използвана още от времето на Аристотел), а през XIX век откритията на братята Клод и Жозеф Нисефор Ниелс, Луи Дагер и Уилям Хенри Фокс Талбот, претенденти за титлата „баща на фотографията“, поставят началото на цивилизацията на този нов вид образи. През 1826 г. Жозеф Ниелс създава първото изображение с камера обскура върху светлочувствителен материал. Благодарение на географските открития жаждата на поколенията да трупат знания води до необходимостта от нов вид визуално илюстриране на действителността. Така се появява новото изкуство – фотография, чрез която знаем как изглеждат не само Седемте чудеса на античния свят, а и

всички останали съвременни явления, които са видими за човешкото око.

Появата на дагеротипията предизвиква голямо безпокойство сред художниците, които възприемат това изкуство като заплаха, а някои хора смятат, че ако бъдат фотографирани, ще бъдат урочасани.

В периода от създаването на фотоизкуството до 1878 г. фотографията е на

на страната. През 1951 г. в „Известия на Президиума на Народното събрание“ е публикуван „Правилник за организацията и идейно-политическото и художественото ръководство на фотографското дело“. Този Правилник предвижда създаването на Държавен фотоархив, който да запази снимки от епохата като национално богатство. Следваща стъпка е открива-

видят ценни колекционерски фотоапарати, фотографии, плаки, ленти, проявители, кинокамери, книги, списания, албуми. Някои от тях са истински фотографски бижута.

За 180 г. фотографията търпи множество трансформации – както в технологично отношение, така и по отношение на фотохимичните процеси. През 1849 г. популярност набира стереофотографията, при която две еднакви позитивни изображения създават триизмерен образ. През 1856 г. Хамилтън Смит патентова т.нар. минтайп. През септември 1871 г. г-р Ричард Магокс съобщава за откриването на сухия броможелатинов процес, с което се поставя началото на аналоговата фотография, прилагана до началото на XXI век. През 1878 г., благодарение на опитите на Ричард Лийч Магокс с желатинови сребърни соли, е въведен сухият колодиев процес. През 1888 г. Джордж Ийстман рекламира първата камера „Кодак“ с лозунга „Вие натискате бутон, ние правим всичко останало“. „Кодак“ е първата камера, която работи с ролков филм. Откритието на Ийстман е важен фактор за еволюцията във фотоизкуството: поставено е началото на масово-

През 60-те години на XX век НАСА започва да използва цифровите (дигитални) технологии вместо аналоговите. Друго важно събитие от историята на дигиталната фотография се случва през 1975 г. Стивън Сасон (Steven Sasson) – инженер в „Eastman Kodak“, патентова прототип на цифрова камера. През 1991 г. „Кодак“ прави първата професионално ориентирана към нуждите на фотожурналистите цифрова камера. През 2000 г. са въведени в експлоатация мобилни телефони с камери.

Технологиите се развиват и през XXI век приложение намират т.нар. компактни дигитални огледално-рефлексни фотокамери. Негативът е заменен от флаш карта. Стативът остава верен спътник, когато трябва да се снима в тъмната част на деня. Обективите също са компактни, могат да „приближат или отдалечат“ обектите. Различните видове филтри, използвани в черно-бялата фотография, са приложими и в дигиталната, защото хармонизират цветовото излъчване, повишават контраста, могат да направят видими някои невидими за очите детайли.

Всяко изкуство има свое място в живота, определена роля и значение за поколенията, основава се на приемственост и традиция, изразява се чрез свой език. Фотографията е изкуство, чиято основна характеристика е стойността ѝ като образно документално свидетелство, споделящо с хората автентични образи, места и събития. Фотографията е моментът, в който умът, око и сърцето се обединяват в рационален и емоционален контекст. Тя носи значението на гледната точка и мнението на фотографа вече 18 десетилетия.

Фотографията е памет, история, пътешествие, съкровище от пътя на човечеството.

За да си добър фотограф, е нужно фотографията да бъде в сърцето ти, а щом снимката е направена с желание, тя ще се гледа стотици пъти с наслада.

Д-р Камелия Планска-Симеонова

нето на агенция „Пресфото“ към Българската телеграфна агенция (БТА), фотослужби към редакциите на всекидневния печат и някои институти и агенции. С постановление на Министерския съвет №91 от 31 януари 1952 г. към Комитета за кинематография се създава Държавно предприятие „Българска фотография“, към което започва да функционира постоянен Държавен фотоархив, в който се събират всички запазени негативи, върху които са заснети материали от политическия, стопанския и културния живот в страната. Днес Държавна агенция „Архиви“ предоставя свободен достъп до над 2 млн. дигитализирани кадъра, дело на фотографите, работещи към „Българска фотография“ в периода 1945 – 1991 г.

Първият Музей на фотографията и съвременните визуални изкуства в страната ни е открит на 5 юни 2015 г. в гр. Казанлък, на ул. „Чудомир“. В музея могат да се

то фотолюбителство. През 1903 г. изобретяването на самолета поставя началото и на въздушната фотография.

През 1924 г. се появява сюрреалистичната фотография, при която се използва техниката на фотомонтажа. През 1925 г. фирма „Лейтц“ произвежда фотокамерата „Лайка 1“ – първата практична 35-милиметрова камера, подходяща за репортажи. През 1935 г. служители на фирма „Кодак“ изобретяват цветния филм.

КОЛОНКА НА ГЛ. РЕДАКТОР

Как принизяваме българската история и я превръщаме в даденост!

През последните месеци съм свидетел на постъпки и събития, които по особено грозен и дори бих казала недопустим начин водят до принизяване на българската история. Зачеркват се с дебела линия личности с принос за изграждането на българската политика и култура. Личности, които са отдали живота си за жагуваната с измъчено сърце свобода, за извисената в духовно и нравствено отношение България. Превърнала се в блян не просто като муза на писатели, художници и други творци на новото време, а заради онзи съкровен катарзисен момент, в който се е зародила и е прераснала в нещо по-велико – идеал и кауза. Дела на тези трагично-величаиви герои по безпардонен начин „сменят“ само за седмица предназначението, с което са били изпълнени. Мисията им придобива съвършено нови измерения и в повечето случаи се тълкува не като принос, а в ущърб на българския народ. И всичко това заради политическата конюнктура на времето, в което живеем, пренебрегвайки миналото, епохата и причините, разбунтували душите и умовете на нашите предци. Осъждаме по безпардонен начин хората, изградили темелите на „тогавашната съвременна България“.

Наричам я така, защото тя не е съвременна заради нашето време, а защото е станала съвременна България преди 140 години. Такава, каквато са я мечтали, извоювали и създали личности като Васил Левски, Любен Каравелов, ген. Владимир Вазов, полк. Борис Дрангов, Петко Славейков, Иван Вазов, Стефан Стамболов и много други.

Днес тя коренно се различава от представата на тези герои, политици, писатели, артисти. Хора, които са пожертвали семействата и живота си заради добруването на целокупния български народ. Днес техните портрети стоят го кофите за боклук, с рамките, в които години наред са били окачени на стените в нечи домове или служебни кабинети, а писмата и снимките на нашите предци се предават, забележете – доброволно! – за вторични суровини.

Истината е, че новите и модерни технологии ни направиха грамотни технически и в същото това време неграмотни исторически. Изоставяме и заменяме книгите, игнорираме културните институции, които векове наред са пазили, пазят и днес културата и историята на българския народ. Сякаш нямаме нужда от култура, от корените и идентичността си! Днес паметта на харддискете и флашките ни е пълна и я разнасяме грижливо, без да се тревожим за количеството информация в тях, но забравяме родовата си памет, която векове наред е била съхранявана също толкова грижливо от нашите деди. Вероятно има причина за това, но ние сме склонни да се отречем от нея, защото ни липсва адекватно отношение на първо място към собствената ни личност, а след това и към Родина.

Днес може бързо, лесно и необезпокоявани да открием информация за всичко, което ни вълнува, да посетим виртуално градове и села в различни точки на страната с едно или две кликания на бутон на „мишката“. Но жалкото е, че нямаме познания по реалната география, липсва ни интерес към дълбините на историята и най-вече разбиране за величието на достойните личности и техните дела, благодарение на които културата ни се е превърнала в наследство за поколенията.

Въпреки всичко вярвам и ще продължавам да вярвам, че промяната в мисленето и ценностната система на българина ще има обратен ход, в положителна насока, защото съществуват и изпълняват своята трудна мисия училищата, университетите, библиотеките, музеите и читалищата!

Д-р Диана Стоянова

За албума

„Епопея за незабравимите български опълченци“

Тошо Пейков

Събрах този исторически фотоалбум, за да си припомним образите на първите българци, които промениха всички останали. Дето пазеха своята вяра, но бяха забравили славното си минало и могъщата си държава.

Много преди мен са се опитвали да съберат във фотоалбум образите на поборници и опълченци. Поборникът Филип Симидов почти успял. Неуморим и отгаден, събрал 200 фотографии и 60 литографии на поборници и опълченци, написал 87 статии, които публикувал в 17 броя на списанието „Поборник-опълченец“. И спрял. Препънал се в същия проблем, пред който се спрях и аз.

И все пак събрах и включих в голям албум, изработен по модерен начин, върху 236 страници 167 широкоформатни фотографии, голяма част от които цветни. Както и бойните биографии на тези огнени мъже, които заслужават да бъдат обнародвани и прославени.

Очите на тези мъже питат от страниците: „Ти какво направи?“. „Издигнах къща, отворих банка...“ „Да, но това прославя само теб. За Бога, за рода си ти какво направи? Защото и малките потиснати народи могат да бъдат големи.“ И ти започваш да придобиваш нещо от духа на тези мъже... Заради които прописях:

Лято

Лятото на 1877-а.
Нищо особено.
Само едно лято
от онези 500 зими и лета.
Турско робство.
Османско владичество.
Чуждестранно присъствие,
както го наричат
конформистите,
за които времето в робство
е станало навик.
Но каква милост е
Ти – смъртният,

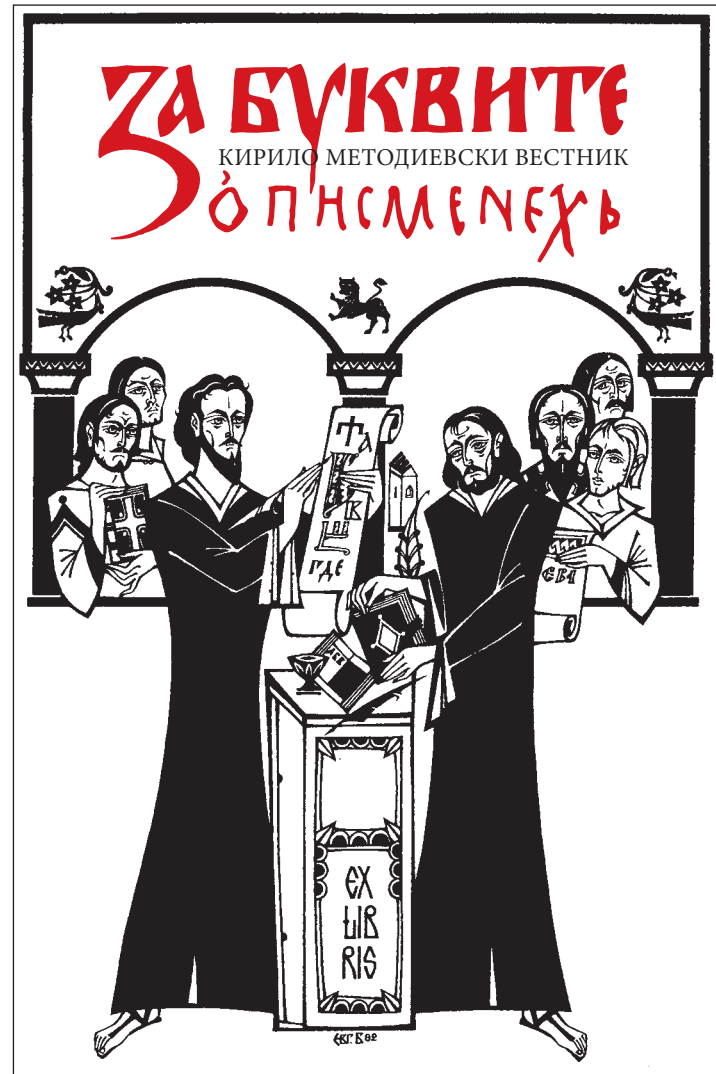
да уловиш Мига така, че
да присъстваш на последния
от онези милиарди мигове,
станали навик.
Които накрая отлитат
с твоята помощ.
В небитието.
Момчетата
от Българското опълчение
са Го уловили...
С куршум.
В гърдите.

11 август 2017-а

Иван Стефанов
(Степанович)
Иванов
(1828-1902),
на български
– Иван Цанев
Калянджи, е
българин, роден
в Лясковец,
завършил
Духовната
семинария
в Кишинев
и историко-
филологическия
факултет
на Киевския
университет:
Той е двигател
при набирането и
подбора
на опълченците
в началото на 1877
година. Доброволец
по време на
Кримската
война (1853-1856);
учител в Болград
и училищен
инспектор
в Бесарабия
(1856-1858);
заместник-
губернатор
на Бесарабска
губерния,
вицегубернатор
на Пловдив,
Сливен и Русе
(1877-1879).

Екслибрис Евгений Босяцки

ISSN 1312-3785

Издава от 1979 година

Бр. 57/март 2019 г.

Основател на изданието
ВЕСЕЛИН ЙОСИФОВ

С особени заслуги за списването
на вестник „За буквите – О писменехъ“
ИЛИЯ ПЕХЛИВАНОВ

Главен редактор
Д-р ДИАНА СТОЯНОВА

Съредактор
Д-р ХРИСТО ХРИСТОВ

Редактор и коректор
СВЕТА ДЕКОВА

Графично оформление, редактиране и илюстрации
АНТОАНЕТА СЪРНЕВСКА

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

Съпредседатели
Проф. СТОЯН ДЕНЧЕВ, проф. ИРЕНА ПЕТЕВА

ДЖУЗЕПЕ ДЕЛ' АГАТА, ВАЛАДИМИР ВАВРЖИНЕК,
ВАСЯ ВЕЛИНОВА, РАДОСЛАВ ВЕЧЕРКА, МАРЧЕЛО ГАРЗАНИТИ,
ДИМИТРИОС ГОНИС, ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ, АКСИНИЯ ДЖУРОВА,
ИВАН ДОБРЕВ, НЕВЯНА ДОНЧЕВА-ПАНАЙОТОВА, АНТОН ДОНЧЕВ, НАДЕЖДА ДРАГОВА,
РУМЯНА ЗАЛТАНОВА, ДИМИТЪР ИВАНОВ, ИЛИЯ ИЛИЕВ, МАРИЯ ЙОВЧЕВА, ИГОР КАЛИГАНОВ,
КАЛИНА КАНЕВА, ДИМИТЪР КЕНАНОВ, РУМЯНА КОНЕВА, ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ,
МЕРСИЯ МАКДЕРМОТ, РОЛАНД МАРТИ, ПРЕДРАГ МАТИЧ, ФЛОРИАН МЕСНЕР,
ХАЙНЦ МИКЛАС, АЛЕКСАНДЪР НАУМОВ, СВЕТИНА НИКОЛОВА,
КОНСТАНТИНОС НИХОРИТИС, ДМИТРИЙ ПОЛИВЯННИЙ, ГЕОРГИ ПОПОВ,
ЦВЕТИ РАДЕВА, ЮРИЙ РОСТОВЦЕВ, ТАТЯНА СЛАВОВА,
МАРИНА СМОЛЯНИНОВА, ХРИСТО ТЕМЕЛСКИ, ФРАНСИС ТОМСЪН,
ГЕРГИНА ТОНЧЕВА, АННА-МАРИЯ ТОТОМАНОВА, ХРИСТО ТРЕНДАФИЛОВ,
АНАТОЛИЙ ТУРИЛОВ, ХИЛЕ ФАЙ, УИЛЯМ ФЕДЕР, КРИСТИАН ХАНИК, ПЕТЕР ШРАЙНЕР

Съдейници
Красимира Александрова, Ралица Йотова,
Анжела Димчева, Симона Душева

Университетска младежка академия за управление на знания
Компютърна лаборатория „Джон Атанасов“
Институт за информация и сигурност

ИЗДАТЕЛСТВО „ЗА БУКВИТЕ – О ПИСМЕНЕХЪ“
www.unibit.bg • www.zabukvite.org

Научен секретар
ЕВГЕНИЯ ВАСИЛЕВА

София, 1784, бул. „Цариградско шосе“ № 119
e-mail: info@zabukvite.org

Печатница
АСКОНИ - ИЗДАТ

In memoriam

Напусна ни една достойна българка, отдадена на добротворството – Петрана Колева (12.IX.1932, Габрово – 29.I.2019, София).

Литературовед, преподавател и директор на Априловската гимназия в Габрово, дългогодишен редактор в Научноинформационния център „Българска енциклопедия“ при БАН, един от създателите на уникалната Кирило-Методиевска енциклопедия, автор на енциклопедичния труд „Априловски свод“, който няма аналог.

По възрожденски скромна, отговорна, богато ерудирана специалист, Петрана Колева беше всеотдаен труженик на културното поле. Тя беше и неотменен спътник и съмишленик на съпруга си – литературния критик Петко Томев, един от

създателите на Кирило-Методиевския вестник „За буквите – О писменехъ“ (1979) и член на Международния редакционен съвет.

Тя успя стоически да събере, подреди и издаде в многотомие неговата публицистика, разпръсната по страниците на периодичния и литературния печат, голяма част и във в. „За буквите – О писменехъ“.

Достойно ест!

От редакцията

Думите не стигат, бледнеят, недостатъчни са, за да опишем болката и тъгата от загубата на проф. Александър Фетотов. Един невероятен Човек, Учен, Колега и Приятел. Загубихме, загуби и светът, не само човек, а цяла Вселена! Вселена от знания, от вътрешен всемир... Високоинтелигентен, ненадминат ерудит, който с харизмата си накара много хора да погледнат отвъд представата за езика, културата, народите и света. Обичан и уважаван преподавател с неугасващ ентузиазъм, който раздаваше щедро и с голяма любов знанията си на студентите и докторантите от нашия университет. Ще го запомним като Учителя, който ни учеше да бъдем добри, и като Човека, който ни показваше как да бъдем по-добри. Загинали ще остане в нашите сърца!

Академичната общност на УниБИТ скърби за загубата на този достоен човек.

Корекцията в годишнината на вестника е съгласно правилата за депозиране в НБКМ.
От редакцията

Самарското знаме е български боен флаг, национална светиня, един от най-важните военни символи на Българската армия. Създадено е от монахини от град Самара и е дарено на Българското опълчение по време на Руско-турската война. Единственото знаме в историята на България, наградено с орден „За храброст“.

ЗАЩИТАТА НА ШИПКА

НА 9, 10 И 11 АВГУСТЪ 1877 ГОД.

И

ИСТОРИЯТА

НА

ПЪРВАТА БЪЛГАРСКА ВОЕННА СВЯТИНА

САМАРСКОТО ЗНАМЕ

Споредъ автентични документи

събрахъ и написахъ

Капитанъ Никола Радевъ.

ИЗДАВА

Петръ Ив. Григорчевъ

Опълченецъ.

СОФИЯ

1902.

